

АЛЕКСИ АПОСТОЛОВ
ВЛАСТ И ТОТАЛИТАРИЗЪМ
/СТАЛИН И СЪВЕТСКИЯТ ОПИТ/.

...../автореферат/

СОФИЯ, 2016.

ВЪВЕДЕНИЕ.

Предмет на разглеждане в настоящата работа е съвкупност от проблеми, свързани с развитието на историята в XX век. По всеобщо признание изминалото столетие е време на динамични събития, на кардинални промени, на изключителни човешки страдания и жертви. Сред страните, в които тази тенденция се проявява с изключителна сила, е Русия. Темата за тоталитарната власт и произтичащата от нея роля на Й. Сталин в светлината на съветския опит означава да се разгледа развитието и триумфа на болшевиизма в тази страна.

Не можем да не отбележим сложността на проблематиката с оглед и на личностния фактор. Съветският опит показва до какви резултати води създаването на общество, което трябва да се основава на принципа на социалната справедливост. В тази връзка се смята, че много от ексцесиите са оправдани в името на изграждането на новата обществена система. В крайна сметка възниква противоречие между високите идеали и борбата за власт, която предполага овладяване на наследството на Ленин. Никак не е случайно, че наследник на вожда е Сталин, който е също такъв макиавелист като него. Нещата се усложняват от традициите на деспотично управление в Русия, където няма и никога не е имало разграничение между власт и собственост. Друга характерна черта на нашето изследване е концентрираността над уникален исторически опит, който трябва да се изследва от философска гледна точка. Актуалността на проблематиката се засилва с оглед на съществуващите и в наши дни тоталитарни режими.

Чрез метода на теоретичния анализ ще се опитаме да отговорим на следните въпроси: каква е ролята на тоталитарния лидер?; как става генизиса на революционера и неговото превръщане в тоталитарен управник?; как този човек стига до върха на властта?; каква е ролята на неговия макиавелизъм?; как успява да задържи властта?; неизбежни ли са били милионите жертви? Доколко сме успели да отговорим на тези въпроси ще покаже нашето по-нататъшно изложение.

Тази история се фокусира около живота и дейността на Ленин и Сталин. Не може да се твърди, че Лениновият принос към комунизма се изчерпва само с идеологията и тактиката, защото е вожд-създател и ръководител на тоталитарно движение, на което придава много от своите персонални характеристики. Парадоксално е, че култът към Ленин винаги обединява комунисти с най-различни

схващания. Болшевизмът не може да се разбере извън руския контекст, характеризиращ се с парадоксалното единство на деспотизъм и революционност. Декабристите-аристократичните бунтовници против самодържавието от 1825 година-полагат началото на революционната традиция. Техните наследници през XIX век са Херцен, Бакунин и Чернишевски, а след тях идва ред на народovolците. Всички тези хора са по различен начин предци на болшевизма.

В тази връзка особен интерес представлява написания от М. Бакунин и С. Нечаев "Катехизис на революционера", който съдържа в зародиш принципите на болшевизма. В тази връзка понятието и фигурата на професионалния революционер имат огромно значение за разбирането на аморализма на болшевиките и тяхното по-нататъшно израждане. Лишенията и жертвите превръщат подобни хора в тоталитаристи, които не се спират пред нищо за достигането на своите цели.

Не случайно Русия е първата страна в света, където се установява тоталитарен режим. Нещата се улесняват от господството на деспотичните традиции в политическата и социалната област. Според Ш. Монтескьо принципът на деспотизма е страха, а по своята същност той е еднолично управление, неограничавано от никакви закони и правила. По този начин е дадено доста добро описание на руското самодържавие. Неговите противници са политически радикали, които виждат единствения изход от положението в насилственото вземане на властта. За всички революционери е характерен стремежа към установяване на диктатура, при което болшевиките не са изключение от правилото.

Към това се прибавя и нов елемент-привързаността към утопичното социално инженерство, изразяващо се в плановете за радикално и цялостно преустройство на обществото в противоположност на поелементното инженерство, което набляга на реформите и приемствеността. Руският опит потвърждава верността на законите на Революцията: 1./ тя започва от умерените и се завършва от крайните-всяка революция обикновено продължава около десет години и завършва с реставрация на сваления от нея режим; 2./ подобно на Сатурн Революцията поглъща децата си едно по едно.

В управлението на създадената от него тоталитарна държава Ленин проявява напълно своя макиавелизъм, което го сближава с неговия наследник Сталин, при което и за двамата е налице документална доказаност. Ленин развива своеобразна философия на революционното право и морал, според която всичко е позволено в името на достигането на целта. Когато той умира характерът на съветската държава е напълно определен. Старата болшевишка гвардия ще бъде унищожена по време на Голямата Чистка от 30-те години, но създадената от Ленин държава до самия си край носи отпечатъка на неговата парадоксална личност. В случая става дума за тоталитарна/идеократична/ система като съчетание на трите изопачени форми на управление, за които говори още Полибий-тирания, олигархия и анархия/охлокрация/. Нейните същностни черти са: идеологическа диктатура; еднопартиен монопол над управлението на обществото; централизирана планова икономика; масов терор и репресии; култ към личността на вожд. Всички тези елементи се коренят в събитията и настроенията, свързани с Лениновото ръководство на болшевишкото движение. Дори свързаните със смъртта на вожд обстоятелства позволяват да се хвърли известна светлина над тайната, която все още забулва последните дни от живота на Сталин или пък относно събитията, свързани със смяната на съветското ръководство през октомври 1964 година.

Не е много трудно да се достигне до извода, че отношенията между Ленин и Сталин са на учител и ученик, на вожд и наследник. Такива събития като колективизацията, индустриализацията, масовите чистки и публичните процеси са подготвени от Лениновите идеи и се явяват съставна част на изграждането на социализма. Времето потвърждава верността на тезата на У. Чърчил, че социализмът е неразривно преплетен с тоталитаризма и с отблъскващото благоговение пред държавната машина. И двамата вождове Ленин и Сталин наблягат на ролята на насилието като същностен фактор за утвърждаването на новото общество.

Ленин е типичен интелектуалец, който презира истината и поставя идеите над хората. Ето защо никак не е случайно, че под негово ръководство се утвърждава първата в световната история идеокрация-тотална идеологическа диктатура. Ключ за разбирането на личността и делото на Сталин е "Владетелят"

на Н. Макиавели. Там се говори за истинския управник, който съчетава качествата на лъв и лисица и за когото страхът на поданиците е по-важен от любовта към него. Сталин е сложна и противоречива личност, което редица изследователи не успяват да постигнат. Ключовите моменти в неговия живот често остават неразбрани. Доста трудно е да се създаде цялостен и задълбочен философско-исторически портрет на този противоречив и страшен човек. Ключът се съдържа, може би, в тезата, че Сталин е велик и страшен едновременно.

По наше мнение, главното в подобно изследване е разбирането на Сталиновата роля в историята, на неговите успехи и завоевания, за които е платена ужасяваща цена. Повече от шестдесет години след смъртта на вожда влиянието на сталинизма си остава значимо, особено в Русия. Вероятно и иначе не може да бъде, защото става дума за деспотична страна, която е възможно да се управлява оптимално само от подобен тип хора. Никой сериозен изследовател не бива да забравя максимата, че Русия никога не е толкова силна, за колкото се представя, но и никога не е толкова слаба, колкото изглежда.

Водоразделът в кариерата на вожда е 1929 година, когато Сталин завършва дългия си път на издигане до политическата власт и получава партийно признание като наследника на Ленин. Не се придържаме строго към хронологичните рамки и споменаваме в хода на изложението по-късни факти и епизоди, значими за аргументацията. Ето защо редица проблеми от съветската история, свързани с външната и вътрешната политика, също са обект на разглеждане. Личността и делата на Сталин са поставени в контекста на неговия макиавелизъм. При подобен подход съществуват и някои опасности, сред които е концентрирането над личността на лидера. Това води до опростена картина на ролята на този фактор и неговото влияние над хода на историята. Предизвикателството при подобно изследване на значими политически лидери е постигане на систематичност и безпристрастност. От допълнително значение са връзките и взаимодействията на личността със социалната среда и политическата ситуация, които правят възможно персоналният фактор да стане исторически значим в дадения случай.

ГЛАВА I: КАК СЕ СТАВА РЕВОЛЮЦИОНЕР?

По въпроса за влиянието на маркизма сред младото поколение на Русия не можем да не се съгласим с оценката, че той идва за тези млади неوفити не просто

като икономическа теория и философия на историята, но като нова вяра, която показва пътя към спасението за индивидите и народа. Новото течение не само говори за необходимостта от революция, но твърди, че тя е неизбежна и ще дойде като резултат от образованието на масите, чрез растежа на класовото съзнание сред работещите и потиснатите. За много от руските марксистически доктрината придобива религиозен оттенък.

Още от самото начало младият Сталин се отличава с изключителна упоритост в различните начинания, с които се заема. При това триумфът означава да спечели победа и да се страхуват от него. Като дете и младеж е добър приятел, доколкото другите се подчиняват на силната му воля. От самото начало в характера на Джугашвили присъства отмъстителността. Тежките условия на живот формират твърд и безчувствен човек, който презира и ненавижда всички, които се намират над него в обществената йерархия. Осъществяването на неговите мечти за отмъщение е цел, на която се подчинява всичко останало.

Изобщо първите години от живота му имат решаващо значение. Тежките и трудни условия на живот дават отражение върху формирането на характера. Резултатът е човек, който е принуден да разчита на себе си. /Не случайно по-късно Сталин обича да повтаря-свикнали сме да се борим сами/. Сред другите качества не могат да не се отбележат търпението и постоянството, съчетани с желанието за отмъщение, произтичащо от ненавист към силните на деня, потисниците и експлоататорите. Младият Сталин е силна и волева личност с авторитарен характер. Друга любима фраза на вожда се корени в този период: Учим се по малко, учим се. Тогава се проявяват и прикритостта и умението да се владее.

Романът "Отцеубиецът" на А. Казбеги оказва дълбоко и трайно въздействие над Йосиф Джугашвили. В безстрашния и лаконичен Коба той открива първата си героична идентификация: силен и мълчалив човек, твърд и смел, който намира изход от всяка ситуация. Такива качества в съвкупност с отмъстителността са привлекателни за бунтуващ се младеж. Другият фактор е влиянието на църковната среда. По този повод Л. Троцки отбелязва, че Джугашвили учи в закрито учебно заведение, където целият живот е подчинен на изискванията на църквата и където всяка крачка се извършва пред очите на монасите. За да се издържи този режим

на двойственост в течение на седем или поне пет години, е нужно изключително внимание и съвършено необикновена способност за преструване.

Младият Сталин се стреми да се утвърди като лидер; когато започва своята бунтовническа кариера, той смята за гарантирана принадлежността си към ръководството на движението. Стремещът към лична власт и нетолерантност към различните мнения-също се проявяват. В дискусиите той набляга на правотата на своето мнение и изразява презрение към тези, които му се противопоставят. През тези първи години на включване в революционната дейност на местните марксисти младият Сталин заема войнстваща позиция в откровено фракционен маниер. Така си създава репутацията на човек с труден характер, който предизвиква напрежение.

От самото начало Джугашвили е типичен болшевишки организатор и пропагандист, който посвещава енергията си на фракционната политика в революционното движение. Другият начин за участие в тогавашните събития са експроприациите или въоръжените обири на банки, пощенски коли и т. н. Докато меншевиките се противопоставят на тези действия, Ленин ги одобрява и се опира на тях като начин за финансиране на политическата дейност. Подобна дейност не остава незабелязана от полицията и за Сталин започва цикъла от последователни арести и заточения. Според спомените на съвременници той е удивително издържлив човек: нищо не е в състояние да го засегне или да го изкара от равновесие. Той се откроява сред марксистките ръководители: не взема участие в лични спорове за сметка на публичните дискусии, което е верен признак, че със своето развитие и опит той стои над повечето си съпартийци.

Джугашвили узрява в изключително сурова политическа среда, което обуславя безскрупулността в избора на средства. Установен факт е, че Охраната оказва натиск над арестуваните революционери, особено над по-младите с цел да ги принуди да и сътрудничат. Вероятно е имало такива опити и спрямо Джугашвили. Също така е възможно, поради лични или фракционни причини той да е информирал полицията. Често срещан прием в политическата борба е отстраняването на конкурентите с чужди ръце. Това е известната китайска стратегема-с чужд нож да убиеш врага си. Във всеки случай обвиненията против

Сталин за връзки с царската тайна полиция се базират повече на предположения, отколкото на установени факти.

Темата за Сталин и секретните служби има изключително значение. Той е макиавелист, за което ще стане дума по-нататък, и през целия си живот проявява жив и неотслабващ интерес към работата на секретните служби. Сталин е член на колегията на ВЧК от създаването и. Според свидетелствата той винаги е искал пълна и точна информация от разузнаването. По някои данни Сталин е знаел имената на всички съветски задгранични агенти. Парадоксално е, но никой държавник, вкл. и Сталин, не в състояние напълно да контролира своите секретни служби. Това е причина за доста неприятности, но такива са политическите реалности.

В първа глава даваме отговор на въпроса: Защо Джугашвили става революционер? От една страна става дума за реакция срещу йезуитския режим в семинарията, където бунтът е жива традиция. Друг способстващ фактор е ролята на личността. Духовното училище и семинарията могат да се определят като авторитарни социални форми, които са не само патерналистични, но и потискащи. В този смисъл може да се говори за развитие на бунтарството на младия Сталин. По времето, когато напуска семинарията в края на XIX век, той е убеден революционер, противник на царизма.

Основното достойнство на Джугашвили като такъв е познанието на основите на марксизма и способността да ги обясни на обикновените работници. Добрата памет и навикът за постоянно четене са предпоставки за впечатляваща марксистка ерудиция. Семинаристкият опит определя катехизисен подход към обучението и способност да открива илюстративни примери. Неоспорим факт е неговата възприемчивост към марксизма като светоглед, което донякъде се дължи на теологическото образование. Това влияние е също видимо в неговия догматичен стил на изложение-начина по който използва класически марксистки текстове за оправдаване на философска доктрина. Най-общо, първата му книга "Анархизъм и социализъм" представлява продукт на религиозно формиран ум, който е открил в диалектическия материализъм изключително удовлетворително интелектуално призвание.

Но марксизмът го привлича не само като философска система. Най-привлекателният момент за този бунтовник против установените авторитети е голямата тема за класовата борба. Тази идеология не само легитимира омразата на младия човек срещу различните форми на установения авторитет, тя идентифицира неговите врагове. Джугашвили открива в Лениновата революционна общност съответствие на своите вътрешни потребности. Тя е преди всичко асоциация от борци против Стария Режим, която прилича на крепост, чиито врати се отварят пред достойните и проверените хора. Така изглежда Лениновата мечта за партия от нов тип, отразена в духа и чувствата на неговия грузински последовател. Несъмнено става дума за революционна тоталитарна партия, която си поставя за цел цялостната трансформация на обществения живот. Тя не подбира средствата за нейното осъществяване. Историческият опит показва, че цената, която трябва да се плати за това, е твърде висока.

ГЛАВА II: БОРБА И ИЗПИТАНИЯ.

Тук се поставя и въпроса за причините за неговото приемане на руска идентичност. Сталин вярва от самото начало, че е личност с призвание, което обуславя стремежа към бъдещата слава: от една страна е необходимостта да бъде на печелившата страна, а от друга-страхът да не се окаже губещ в житейските битки. Не случайно той пише: "Целта на всяка борба е победата". От тази гледна точка преминаването към идентификация с Русия означава прехвърляне от губещата към печелившата страна в историята. Малка Грузия е слаба; тя е вечна жертва във вековното съперничество на регионалните сили, което формира нещастен исторически опит за подчиненост на чуждо господство.

От друга страна, въпреки миналите загуби Русия е най-голямата по територия страна в света. Тя е могъща сила, която може да се определи като печеливша страна. Сами по себе си тези мисли не могат да предизвикат психологическа промяна на националността. Те обаче силно улесняват предизвиканото от Ленин и болшевиизма обръщане към руската страна. Тази хипотеза се допълва от факта, че Джугашвили активно отхвърля самоидентификацията си с Грузия, което се дължи на нейната незначителност в руското революционно движение.

Остава да се добави, че Ленин значително улеснява прехода към руската идентичност на Джугашвили чрез своето гневно отхвърляне на официална Русия и всичко, свързано с нея. Това е страната, която той отхвърля в полза на другата Русия, която е активен участник в класовата борба. Така грузинският ученик може да промени своята национална идентификация, без да отхвърли антируските си чувства. Просто става дума за тяхното предефиниране в марксистки термини. Самият той се идентифицира в този ранен период с революционна Русия, докато неговото отъждествяване с държавата ще стане по-късно.

Сталин е професионален революционер и убеден болшевик, чийто живот е напълно свързан с партията и нелегалната дейност, което го прави твърде ценен човек за Ленин. Тяхното сътрудничество се проявява в неговия труд "Марксизмът и националният въпрос". По въпроса за определението за нация има различни позиции в марксистката литература. Според Ото Бауер нацията е общност на характер и култура, а според К. Кауцки нацията е модерен феномен, която е резултат от формирането на големи териториални икономики при капитализма. От тук следва, че тя представлява общност на езика и територията, основаваща се на капиталистическия процес на икономическа консолидация.

Сталин критикува Бауеровия психологически подход от кауцкианска перспектива, но включва националния характер като четвърта конституираща черта на нацията наред с общността на езика, територията и икономическия живот. Също така той подлага на критика австро-марксисткото схващане за национално-културната автономия, развивано от Карл Ренер и О. Бауер. Задача на социал-демократите е да организират пролетариата за класова борба. Национално-културната автономия е замаскирана форма на национализма, която е още по-опасна, защото е представена в социалистическа форма. Тя е анахронизъм във века, когато Маркс пророкува, че навсякъде националните бариери ще бъдат премахнати. По такъв начин се създават психологически предпоставки за разделяне на единната работническа партия на групи, организирани по национален признак. Подобен национален сепаратизъм може да се пренесе и в синдикалното движение.

Турханското заточение е сред основните формиращи периоди в живота на Сталин. Изолиран от своите партийни другари, той е потопен в мизерията и

монотонността на сибирския живот. Същностни черти на неговото съществуване стават необходимата самота и аскетичния начин на живот. Още тогава той създава за себе си образа на стоманен свръхчовек. Този период е изключително труден за него: за пръв път не успява да избяга от заточение поради засиления административен контрол в резултат на започналата Първа световна война. Принуден е основно да чете, а последната книга, с която се занимава, е "Политическа история на Революцията" от А. Олар. Тогава вождът се запознава с трудовете на Николо Макиавели.

Преди края на февруари 1917 год. Русия е обхваната от нова революция. Оценката на Ленин в Априлски тезиси е, че от самодържавна и авторитарно-полицейска държава тя става най-свободната от всички воюващи страни в света. Революцията е била неочаквана както за населението, така и за останалите страни. Нещата се развиват бързо, което се изразява във факта, че Старият Режим рухва за няколко дни. Тогава се появява оценка за абдикацията на Николай II, че е предал властта все едно сдава командване на ескадрон. По наше мнение това е доста вярно отражение на създалата се ситуация.

След известно колебание Сталин преминава на страната на Ленин. Еволюцията се изразява в отказ-от умерената позиция от март 1917 год., че социалистическата революция в Русия е преждевременна. Той става безусловен привърженик на Ленин, когато твърди, че спорът между Временното правителство и Революцията може да се изрази с думите кой кого. През лятото на 1917 год. Сталин опонира на традиционните марксистки възгледи, като твърди, че не е изключено Русия да е страната, която ще прокара пътя към социализъм. Базата на пролетарската революция тук е по-широка, отколкото в Западна Европа. Според него трябва да се отхвърли идеята, че само Европа може да ни покаже пътя. Има догматичен и творчески марксизъм, заключава Сталин, и подчертава: аз стоя на основата на последния.

Бележката е важна поради своята спонтанност и подчертава дълбокия Сталинов русоцентризъм. Бъдещият партиен дебат за възможността да се построи социалистическо общество в Съветска Русия без революции в Европа фигурира в размяната на мнения. Понятието за социализъм в една страна присъства в ембрионално състояние в Сталиновия творчески марксизъм от 1917 година.

Не може да се говори за неговото величие като революционен лидер през 1917 год. Липсват му реторични способности и съвсем не е сред редовните оратори на масови митинги. Статиите на Сталин в болшевишката преса не принадлежат на перото на вдъхновен памфлетист. Отличителните качества на революционното лидерство във време на криза и промяна са: бърза адаптивност, иновативно мислене, усет към масовите чувства и отговор на тях, решителност. Поради всички тези особености Сталин не фигурира сред героите на революционния период. Според Н. Суханов той създава впечатление на сиво петно, което не оставя следи. Нищо повече не може да се каже за него. В революционната памет Сталин като че ли остава в сянка. Без цяла плеяда издигнали се по това време блестящи оратори болшевиките не биха могли да победят през Октомври и да задържат победата. Но не по-малко важен фактор за тяхната победа е добрата партийна организация. В тази връзка следва да се изтъкне, че без да има ораторски данни, Сталин несъмнено притежава необикновен организаторски талант.

Така че нещата съвсем не са толкова прости: 1917 година бележи крупен жалон по пътя на неговия възход. Той придобива статус на признат член на болшевишкото ръководство и окончателно става Сталин, според израза на Троцки. Парадоксът е в това, че има малко слава в годината на Революцията, но твърде силно влияние в партийното ръководство. Всичко това е мярка за Сталиновото издигане сред партийните лидери. От юни 1918 година обичайните му задължения отстъпват на заден план във връзка с критичната за режима ситуация. Подобно на останалите партийни лидери той посвещава цялата си енергия на висшата цел за осигуряване на оцеляването на Революцията в борбата срещу белогвардейците.

Троцки достига до извода, че Ленин издига Сталин не от лични пристрастия, а поради делови съображения. Вождът цени такива качества на своя ученик като твърдост, издържливост, настойчивост, отчасти и хитрост като необходимо качество в борбата. За Троцки Сталин представлява израз на развитието на държавния апарат за принуждение, който укрепва с отмирането на духа на 1917 година. Троцки прекрасно се чувства в свързаната с този дух атмосфера на митинги, манифестации и анархия. От своя страна Сталин чака, кога ще дойде реда на неговите макиавелистки способности. Сред неговите характерни

особености е способността да пази мълчание, дори когато се намира в тесен кръг. Той обаче умее да придава на своите кратки реплики особено значение.

Сталин се разглежда като alter ego на Ленин и негов близък съратник. На фона на специалните отношения и близостта с вождя се появява сянката на Троцки. Сталин се чувства заплашен при изпълнение на своята роля на втори Ленин. Това обуславя опитите да компрометира в очите на Ленин Троцки, който от своя страна не прави никакви отстъпки пред самолюбието на Сталин. Може да се направи извода, че конфликтът съвсем не е случаен.

Има и друго обстоятелство, което трябва да се има предвид при обяснение на Сталиновия възход по време на Гражданската война. Героичният период на Руската революция налага дълбок отпечатък върху духа и стила на болшевиизма. Политическата култура на движението претърпява определена милитаризация и то става все по-авторитарно. По време на Гражданската война Сталин успява да акумулира значително политическо влияние в съветския режим. За разлика от Троцки, който отделя основно внимание на военната организация и спечелването на Гражданската война Сталин комбинира военната работа с политиката. В тази връзка може да се приеме извода, че докато Троцки излиза от войната с много слава и малко власт, Сталин излиза с малко слава и много власт, въпреки че славата си остава негова цел.

ГЛАВА III: РЕВОЛЮЦИОНЕР И ВЛАСТ.

На 6 ноември 1920 год. Сталин държи реч пред Бакинския съвет, която е особено показателна за неговото революционно светоразбиране. Той подчертава, че на 7 ноември 1917 год. малка група болшевики, водена от Ленин, е взела властта. След период на пълна изолация и открита война с Антантата сега Съветска Русия е най-великата социалистическа държава в света. Несъмнено пътят напред няма да е лесен, но не бива да се плашим от трудностите. Заключениеето са известните думи за Бога на историята: "Като префразиращ добре известните думи на Лутер Русия може да каже: тук стоя на границата между стария капиталистически и новия социалистически свят. Тук на тази граница обединявам усилията на пролетариата от Запада и селячеството от Изтока с цел да разбия Стария Свят. И нека Богът на историята да ми помага".

В края на ноември с. г. вождът дава интервю за в. Правда, в което набляга на геополитическите аспекти. Закавказието е ключовия пункт между Европа и Азия, между Русия и Турция. "Кой ще се установи окончателно на Кавказ, кой ще използва нефта и изключително важните пътища, водещи до сърцето на Азия, Революцията или Антантата там е целия въпрос?". Визионерската мистика на речта в Баку и геополитическият реализъм на интервюто в Правда са тясно свързани. Те изразяват Сталиновата идея за Русия, която е едновременно въплащение на световната социалистическа революция и велика национална държава, която води своите битки на световната арена и е необходимо да надделее над своите съперници.

На Запад е широко разпространено мнението, че Сталин е във висша степен организационен човек от ранния съветски период. Той се различава от брилянтните революционни оратори на болшеvizма по своя стремеж към практическа работа за конструирането на тоталитарната държава. Сама по себе си административно-организационната страна на нещата не интересува особено много Сталин. Основно значение той придава на общото политическо ръководство на движението, защото това е основната Ленинова функция като лидер. Ясно е, че вождът е модел за подражание от своя ученик. Тук се корени стремежа на Сталин да води партията в подобни революционни битки. Целият въпрос е: как да се подготви за лидерството?. Той не притежава харизмата на Ленин, който придобива привърженици и доминира политическото движение чрез своите идеи и книги. Единственият изход за Сталин е да си изгради командна позиция чрез политиката на власт и влияние. По-късните събития показват способността му да привлича привърженици чрез успешно политическо лидерство. В началото, в ранния съветски период той действа чрез култивирането на политическа клиентела.

Политиката в този смисъл като нещо различно от администрацията е привлекателна за него. Вече стана дума, че по време на последното сибирско заточение той чете и препрочита класическите трудове на Н. Макиавели, на първо място "Владетеля". Сталиновите произведения от 20-те години показват, че за него политиката е изкуство със свои иманентни правила. В този смисъл политическата стратегия и тактика са обект на всепоглъщащ интерес от негова страна. Трудният характер съвсем не е пречка за успешните му отношения с другите. Сталин

интуитивно оценява силата и слабостта на другите, което се изразява в способност да разглежда техния потенциал като политически приятели или врагове. На тази база той запазва през целия си живот склонността да разделя политическите участници в едната или другата категория.

Сталин не е създателя на централната партийна машина, което става постепенно през предшестващия период. През 1922 год. това не е малката организация, която решава извънредни задачи както в началото, а е добре развит апарат, изразител на административните функции на управляващата партия. Той осъществява надзор над мрежата от областни, градски и районни партийни комитети, над масовите обществени организации от рода на комсомола и профсъюзите, които работят под негово ръководство. Той намира функционираща партийна машина и за разлика от своите предшественици превръща тази позиция в собствено политическо преимущество. Тази неформална политическа реалност се превръща в основата на съветската тоталитарна система. Партията е фактически всероссийска агенция по заетостта за новия управляващ елит. Всичко това създава неограничено поле от възможности за човек със Сталиновите амбиции и наклонности. Работата го поглъща изцяло.

Сталин не се разглежда като големия началник на партийната машина, а като вожд-организатор, който служи на болшевишката и революционната кауза. Налице е и персонализация на политическите отношения. Добрият болшевик е положително настроен към Сталин, докато неговите врагове са и врагове на партията. Три столетия по-рано кардинал Ришельо казва, че няма други врагове освен враговете на държавата. За Сталин организационната работа е процес на откриване и издигане на тези, най-добре подготвени за максимална служба на Революцията.

На фона на трудностите в общуването на останалите със Сталин, неговите отношения с Ленин са добри. Наистина, от време на време между тях възниква напрежение, но то никога не е толкова сериозно, че да застраши отношенията им. Ленин чувства нуждата от специален такт относно Сталин-той оценява силните му качества като лидер, цени неговото мнение по определени въпроси и никога не поставя под съмнение върховната му отдаденост на каузата. Има и нещо друго-тук

липсва мъчителният опит, свързан с отношенията на Ленин с другите висши болшевики.

Концентрацията на властта става постепенно. Като генерален секретар Й. Сталин се превръща в ключова фигура на партийния апарат и под негово ръководство става преизбирането на партийните органи по места. По такъв начин той провежда масово преразпределение на кадрите в обкомите и ЦК на националните компартии. Недоразуменията обаче остават. За Ленин личността в Сталиновия случай става политически проблем. Той не е само труден човек, с когото колегите му трябва да работят, но неговите персонални провали могат да нанесат вреда на болшевишката кауза. Всичко това става на фона на влошаване на здравето на Ленин.

През 1922 год. събитията бързо се движат към криза в отношенията между вожда и неговия грузински ученик. Сталин по това време се чувства достатъчно сигурен в своята база на властта и упорства в отстояването на своето мнение, даже когато противоречи на Лениновото. Сериозният конфликт е по националния въпрос, където Ленин се изправя директно срещу Сталин. По този въпрос неговото мислене по начало е доминирано от две съображения. Едното се отнася до болшевишката партия, а другото-до революцията. За обединеното и силно централизирано руско революционно движение национално-културната автономия е опасна ерес в партийния контекст. Сталиновият труд "Марксизмът и националният въпрос" е обобщение на тази позиция. От друга страна, центробежните сили на националния сепаратизъм съдействат за революционния разгром на царската империя. Така се утвърждава правото на нациите на самоопределение, от където се извежда Лениновата ненавист към великоруския шовинизъм и царистката теория и практика за единна и неделима Русия.

Ленин започва своята критика на Сталин в меморандума "По въпроса за националностите" с признание за вината си, че не се е намесил достатъчно енергично по въпроса за автономизацията, която е ненавременен искане за единство на апарата. Има голяма опасност малцината съветски работници да бъдат удавени в морето от шовинистичен великоруски боклук. Неговите представители са типични руски бюрократи, които Ленин винаги е ненавиждал, защото са грубияни и подлеци. Вождът издига тезата, че фатална роля в случая изиграват

Сталиновата прибързаност и любов към администрирането в съчетание с озлобеността срещу прословутия социал-национализъм. Според Ленин изобщо, озлобеността играе обикновено много лоша роля в политиката. В меморандума се съдържа наблягането, че национализмът на голямата потискаща нация е по-опасен от този на малката потискана нация. Неговите проявления може са израз на грешка и към тях е необходим мек и примирителен подход. Създава се опасност като цяло от компрометиране на партията и Коминтерна заради грубостта и несправедливостта към собственото малцинство.

През декември 1922 год. Ленин започва да диктува това, което по-късно става известно като неговото завещание. В него той прави предложение за увеличаване на състава на ЦК до 50 или 100 членове, преимуществено работници и селяни. Това е необходимо за предотвратяване на заплашващото, според Ленин, партията разцепление. Голяма част от опасността се състои в отношенията между Сталин и Троцки. Това е базата, въз основа на която Ленин пристъпва към персонални характеристики на своите съратници. Възниква въпросът: как следва да се оцени Лениновото завещание? Съгласни сме с тезата, че Ленин го диктува като обръщение към конгрес, на който все още се надява да присъства лично или най-малкото да го ръководи опосредствано.

ГЛАВА IV: НАСЛЕДСТВОТО НА ЛЕНИН.

Погрешна е тенденцията Сталин да се описва като създателя на Лениновия култ. Несъмнено болшевишките лидери искат да използват Лениновия символ като пропагандно средство за засилване на народната подкрепа на режима. Следователно, това съображение улеснява за мнозина от тях преодоляването на марксисткото неприемане на мумифицирането на Ленин. Необходимо е обаче да се отчитат някои обстоятелства, свързани със Сталин и болшевишкото движение.

Сталин не е човек с конвенционални религиозни възгледи. Въпреки че от време на време използва традиционни религиозни идиоми, когато нарича партийното членство светая светих на движението, той е твърд в своя марксистки атеизъм като останалите стари болшевики. Сталин признава и почита само Бога на историята, за който говори в речта си в Бакинския съвет през 1920 година. Специфичните религиозни моменти в неговия марксистки светоглед са представянето на историята като драматичен конфликт между доброто и злото,

при което ролята на класите, страните и личностите придобива трансцендентно значение. От всички тези страни въвеждането на церемонията и ритуала в зараждащата се руска комунистическа култура чрез култа към Ленин е естествена не само за него, но и за мнозина други болшевики тогава.

Тази доктринерска идеология се нарича марксизъм-ленинизъм, който съвпада с Лениновата интерпретация на марксизма. Мотивът за нейното издигане на пиедестал се засилва от практическия политически интерес. Той акцентира на приноса на верния съратник на вождя Сталин срещу Троцки, който някога е бил опонент на вождя. Това основно съображение е свързано със значението на Ленин в живота на Сталин. Така се създава дуалистичен култ, при който лидерът Ленин и неговият съратник Сталин са неразривно свързани в историческата съдба на руския комунизъм. Следователно, инициативата на ученика за развитие на публичен култ към починалия учител изразява неговия дълбоко потаен начин на мислене. Подсъзнателно, Сталин поставя основите на бъдещия култ към новия лидер.

В светлината на тези доказателства, които могат да се умножат, е невъзможно да се отстоява схващането, че Лениновият култ е нещо чуждо на духа на руския комунизъм. Според него той трябва да се обясни с въвеждането на руското минало, представено от източен болшевик с религиозно образование в лицето на Сталин. Напротив, подобен култ е колективна манифестация на партийните чувства към лидера. Някои от най-прозападно настроените болшевики дават най-жив и ефективен израз на това чувство. В тази светлина трудно може да се приемат пост-сталинските съветски осъждания на култа към личността като чуждо на марксизма-ленинизма явление. Става дума за естествен и спонтанен продукт на руския комунизъм, който като движение има в лицето на Ленин харизматичен лидер.

Начинът на разглеждане на Сталиновия възход към върховната власт през 20-те години се основава на някои конвенции. Първата от тях регулярно набляга, че той успява да превърне комплекса Оргбюро-Секретариат на ЦК в значима база на партийната власт. Друга конвенция изхожда от това, че Сталин подкопава положението на своите принципиални опоненти чрез серия от тясно свързани фракционни маневри във вътрешнопартийната политика в пост-Лениновия период.

Тези разсъждения отразяват истинни и значими неща, но не са достатъчни да обяснят събитията от този период в историята на болшевиизма.

Фракционните методи са толкова дълбоко вкоренени в болшевишката политическа култура, че не могат да се отстранят с никаква резолюция за партийното единство. След 1921 год. фракционната политика става по-прикрита, но и по-опасна. Като действа в името на партията победилата група може да обвини победената във фракционност и да и наложи санкции. Чрез пленума на ЦК и ЦКК победителите могат да отстранят победените и дори да ги изключат от партията. Такъв е начина, по който Сталиновата фракция се разправя с мнозина победени съперници през 20-те години.

Маневрите, чрез които Сталин води своята фракция до окончателна победа над останалите три е свидетелство за неговата изключителна способност като политически стратег и пример за изкуство на коалиционна стратегия. При боледуването на Ленин Сталин се обединява със Зиновиев и Каменев в триумвират, който поема ръководството на Политбюро. Това не пречи на скритото му политическо съперничество с останалите триумвири. Едновременно той установява тесни връзки с бухаринската група, чиято икономическа политика е широко приета в партията. Заедно с тези съюзници Сталин се насочва срещу потенциално най-опасния си съперник за Лениновото наследство в лицето на Троцки.

През пролетта на 1925 год. триумвиратът се разпада. Страхът от Сталин и неговата увеличаваща се политическа сила води до появата на обединената опозиция. Това е ариергардна акция на победени фракции, която закономерно завършва с провал. След опита за алтернативна демонстрация на 7 ноември 1927 год. те заедно с основните си привърженици са изключени от партията. Следващата стъпка е разправата с групата на Бухарин през 1928-края на 1929 год. Това става на фона на дискусиите в партията за индустриализацията и колективизацията.

Основният въпрос е: каква е причината за успеха на Сталин? Не може да се отрече, че използването на Секретариата като организационно оръжие и Сталиновите гъвкави маневри във фракционната борба са съществени компоненти на неговия успех. Нещата обаче не се изчерпват с това. Да се изобразява

Сталиновата победа в партийната борба като автоматичен резултат на механиката на борбата за власт означава подценяване на дълбоката сложност на политическия процес в Съветска Русия през първите години след смъртта на Ленин. Сталин не е просто архи-апаратчик, изключително способен в изкуството на манипулацията, което би означавало подценяване на протагонистите и природата на драмата, в която той играе водеща роля.

При тези условия Сталин не може да се издигне до висшето ръководство на режима просто чрез умело манипулиране на лостовете на организационната власт, комбинирано с умна фракционна стратегия. Бъдещият партиен ръководител трябва да развие политически убедителна програма и да осигури също така убедителното и представяне пред висшите партийни кръгове. Болшевиките обичат да дебатираат своите политически проблеми в идеологически термини. Ето защо лидер, който се стреми към властта трябва да изглежда убедителен теоретически, и практически. Независимо от своята компетентност в технологията на властта, той трябва да се докаже като политически и идеологически лидер в Лениновата традиция. Той трябва да се ангажира в борбата не просто за властта, но също и за наследството.

“Основите на ленинизма” на Сталин представлява опит да се систематизира Лениновата мисъл, разкриване на нейната същност като теоретично кредо. Троцки е прав относно Лениновата политическа креативност и отказ да бъде обвързан от минали прецеденти и партийни традиции. Сталин проявява изключителна чувствителност към променящите се нужди на революционната практика. Това се изразява в способност да се адаптира марксизма към тези нужди и неговото цялостно преосмисляне като теория на практиката. Кодификацията на тази мисъл и извеждането на партийните догми от нея водят Троцки до извода, че ленинизмът е нещо различно от духа на неговия създател. От друга страна самата разлика между великия човек и учението, което създават неговите последователи е нормален исторически феномен.

При ретроспективен анализ се оказва, че Сталин умее да изчака своето време и да постигне политическо поражение на своите опоненти и бивши партньори. Това се изразява в тяхното разделяне и разгром един по един. Основната заплаха за генералния секретар е неговите колеги да изпълнят последната воля на Илич за неговото отстраняване от заемания пост. Тази

опасност става все по-невероятна във връзка с неговите успехи за задушаване на опозицията и намаляване на влиянието на Троцки. За нейното предотвратяване Сталин е улеснен от факта, че секретарската йерархия е на негово разположение в такава степен, че даже и без него начело ще следва директивите му.

ГЛАВА V: БОРБА ЗА ВЛАСТ.

Уникалният Ленинов авторитет не е посмъртно прехвърлен към наследник в съгласие с Веберовата концепция за рутинизацията и деперсонализацията на харизмата. Той никога не е деперсонализиран, въпреки че става част от общото наследство на болшевиизма. Рутинизацията на авторитета на вожда се осъществява само в смисъл, че огромният публичен Ленинов култ се развива като продължение на неговата харизма, която си остава посмъртно негова.

Но ако никой от потенциалните наследници не може да придобие Лениновата харизма все още има възможност да се асоциират с нея и да вземат част от нея. За тази цел е важно всеки от тях да бъде сред Лениновите бойни другари от началото на движението, да участва в революционните битки на негова страна, да подкрепя неговите позиции в честите партийни дискусии, накратко да се ползва с неговото доверие и уважение. В този смисъл политиката на Лениновото наследство засяга въпросите на революционната биография. Всеки от претендентите за наследството полага усилия да докаже, че е бил с Ленин, а неговите опоненти-против вожда в ключови моменти от партийната история. От ключово значение е да се минимизират или задоволително обяснят моментите, в които някой е бил против Ленин. Чрез такива средства някой се стреми да извлече полза от неговия престиж, без да може да го притежава и да се противопостави на стремежите на съперниците да направят същото.

В хода на т. н. литературна дискусия Сталин издига обвинението, че е налице опит да се замени ленинизма с троцкизъм, което означава: 1./ теория за перманентната революция с нейното игнориране на селското движение и игра с вземането на властта; 2./ недоверие към болшевишката партийност и идеята за монолитна партийна организация; 3./ опити да се дискредитират и отхвърлят болшевишките лидери. Троцки прави опит да раздели партийната история на до-октомврийски период, който е съмнителен и след-октомврийски-като истинска история на партията. Сталиновата теза е, че ленинизмът трябва да се разглежда

като интегрална теория. Самият Ленин твърди, че болшеvizмът като мисловна тенденция и политическа партия възниква през 1903 год. В този смисъл болшеvizъм и ленинизъм са идентични.

Поради различни причини подходът на Сталин към политиката на революционна биография е много по-различен от този на Троцки. Въпреки че свързва своята до-революционна кариера с Лениновата, той не се стреми да се постави на една плоскост с вождя. В клетвената си реч Сталин определя цялата партия като съвкупност от верни последователи на Ленин, който се поставя на пиедестал над всички. Неговите речи и статии от средата на 20-те години показват, че той култивира стила да се цитира Ленин като висш и неоспорим авторитет по всички въпроси, засягащи марксизма, революцията и съветската система. Подходът на Сталин е, че той не е нещо повече от добър и верен ученик на Ленин.

От съществено значение сред източниците на пост-ленниския вътрешнопартиен конфликт са реалните различия за политическото ръководство на режима. НЕП е рамката, вътре в която социализмът ще се изгражда в Съветска Русия, но фундаменталните различия се появяват по въпроса как ще се осъществява развитието. Ленинистката иновация се изразява в утвърждаването на необходимостта за изостанала страна като Русия от цяла историческа епоха между пролетарската революция и напредъка на социализма. Според Ленин Русия след вземането на властта е съветска, но не и социалистическа страна. В резултат на политическата революция държавата се намира в ръцете на работническата класа, ръководена от марксистка революционна партия, но начинът на живот в страната е частично социалистически. Нещата не се изчерпват само с колективна собственост върху средствата за производство, а отиват далеч отвъд това.

Сталин не взема особено участие в дебата за индустриализацията. Той се включва в доста по-обширната партийна контроверзия относно социализма в една страна като политическа и идеологическа платформа. В края на 1924 год. вождът за пръв път говори за изграждането на социализма в една, отделно взета страна като Съветска Русия. "Основите на ленинизма" представляват Сталиновата систематизация на Ленин. Те са неговия принос към нуждите на движението, който се оказва значим успех по пътя към овладяване на наследството. Той обаче е

непълнен, защото трябва да издигне собствено своя доктрина. Новият върховен лидер се нуждае от позиция, която да се приеме от партията и в същото време да се асоциира в болшевишкото съзнание персонално с него. Наистина Бухарин издига схващането за социализъм в една страна, но не подчертава този момент. За него социализмът е икономически термин, докато Сталин превръща темата за социализъм в една страна в средство за борба с Троцки по основните идеологически проблеми на партийната политика. В този смисъл това схващане служи добре на неговата кауза в битката за партийно надмощие.

Сталин не е просто политически технолог, който търси добро и налично средство. В случая е налице съвпадение на необходимост и политическа вяра. Вождът имплицитно поддържа руския червен патриотизъм и не бива да се забравя изявлението му от август 1917 год. за разликата между догматическия и творческият марксизъм. Така се ражда идеята, че Русия, която е показала на света пътя към пролетарска революция, ще бъде способна сега с или без външна помощ с цената на големи усилия да осъществи втори исторически пробив, изразяващ се в изграждането на пълно социалистическо общество.

Това означава не цялостното му изграждане в СССР, а сигурност от външна опасност, от военна интервенция на враждебното капиталистическо обкръжение. Независимо от конструктивните усилия на съветския народ това обаче няма да осигури пълни гаранции срещу реставрацията на Стария Режим. За това пролетариатът трябва да победи поне в няколко страни. Въоръжен с тази идея той тръгва на фронтална идеологическа атака срещу Троцки. Сталиновата стратегия изхожда от разграничението между ленинизъм като вяра във възможността за победа на социализма в една страна и троцкизъм, който е полу-меншевишка и анти-ленинска тенденция, основаваща се на теорията за перманентната революция.

Поради всесилието на партийния апарат опозицията се проваля. Сталин успява да укрепи положението си за сметка на своите опоненти. Той се утвърждава като партиен лидер, макар че все още не е абсолютен диктатор. Неговата любима максима е, че не е достатъчно да се победи врага, а той трябва да се ликвидира. Победата е впечатляваща, защото мнозинството е на страната на

ЦК против опозицията. Вождът следва тактиката на постепенно ликвидиране на опонентите.

ГЛАВА VI: РЕВОЛЮЦИЯ И СОЦИАЛИЗЪМ.

“Социализъм в една страна” е ефективен политически лозунг преди появата на ужасяващия тоталитарен отговор за точното осъществяване на ускорената индустриализация. Социализмът в една страна означава, че руските комунисти повече няма да чакат победата на своите съмишленици в други страни или да се отдават само на вътрешнопартийни интриги. Става дума за ускорение на историята, подобно на станалото през октомври 1917 година. Въпросът се поставя така: след като са извършили политическо чудо, нима болшевиките не могат да извършат икономическо?

Троцкистко-зиновиевската опозиция прави сериозна политическа и психологическа грешка като основно атакува този лозунг. Превъзходството на силите е на страната на Сталин и неговите привърженици. Тяхната победа е близка и предвидима, независимо дали лозунгите ще бъдат сменени или опозицията също ще се изкаже за ускорена индустриализация. Най-важното е, че нейните лидери сами се поставят в смешно положение, защото преди говорят за ускорени темпове на индустриализация и обвиняват Сталин, че е пленник на Бухариновата теория за безкрайното продължаване на НЕПа. С противопоставянето на лозунга за изграждане на социализма в една страна, който представлява съществен пробив, те изразяват въпреки марксистките цитати пораженчество и егоистични амбиции.

И така опозицията пристъпва към събиране на своите не многобройни сили. Освен нападките против Сталиновия лозунг се издигат старите обвинения за бюрократично израждане на партията, за влошаващото се положение на индустриалния работник и нарастващата власт на кулака. Това става на митинги, организирани от партийните ядки в предприятия и съветски учерждения. Там привържениците на обединената опозиция издигат тези обвинения, само за да бъдат разгонени от хората на апарата.

Сталин се стреми да осъществи своя план за преустройство на страната, който трябва да направи Съветска Русия могъща и неуязвима както във военно, така и в мирно време. Но за това той трябва първо да се отърве от тези, които на

всяка крачка му правят спънки. Тези хора декларират, че в случай на опасност няма да се поколебаят в опита да го свалят от власт. Приближаването на XV-я партиен конгрес води до активизиране на опозицията. Сталин претърпява поредната трансформация напълно в духа на тезата на Лорд Актън, че властта разваля, а абсолютната власт разваля абсолютно. Външно погледнато той е безчувствен интригант, хладнокръвно следващ репресивна политика. Промяната се изразява в завършека на периода от живота му, когато е щастливия победител в политическата борба. Всякаква хуманност и толерантност са отхвърлени в името на необходимостта да се унищожат враговете.

XV-ят конгрес бележи края на Лениновата ера в историята на болшевиизма. С приемането на директивите на първия петгодишен план делегатите гласуват, без да го осъзнават за нова, Сталинова Русия. По такъв начин започва голямата национална трагедия на принудителната колективизация, на безкрайните чистки и терор. През следващото десетилетие руският народ е докаран до границите на своето търпение. Целта на първата петилетка, а именно изграждане на мощна промишлена и военна база, е достигната. Тя става основата на тоталитарната система, която се увенчава с абсолютната власт на вожда.

На конгреса опозицията, състояща се от представители на старата болшевишка гвардия, е изпратена в политическото небитие. Преди две или три години е немислимо провеждането на партиен конгрес без Троцки и Зиновиев. Някога могъщият и популярен Каменев трябва да моли за позволение да остане в партията, което му се отказва. Разправата се изразява в изключването от нея на всички активни членове на троцкистко-зиновиевската опозиция, разглеждането на чиито апелации се отлага за след шест месеца.

Болшевишката политическа среда решително възприема подобна политика и свързаните с нея схващания. В спомените си съвременниците говорят за здрав оптимизъм-сигурни за себе си и за бъдещето. Съветска Русия е социалистическа страна-пример за света на общество, базирано на свободата и равенството. Сталиновата формулировка представя неговия руско ориентиран творчески марксизъм между редовете на догматичния ленинизъм. Той успява да накара именитите си опоненти да заемат позиции, които няма да се приемат от партийното мнозинство. В центъра е идеята, че Съветска Русия оптимално ще

допринесе за евентуалната световна революция чрез развитието си в социалистическо общество. Нейните успехи в социалистическото изграждане ще ускорят революционното развитие на света.

Троцкистката теория за термидорианското изграждане, въпреки елементите на истина, е в сериозна степен погрешна. Болшевишката ръководна класа съвсем не е консервативна и контрареволуционна сила. Наистина броят и влиянието на старите болшевики намалява. Ново партийно поколение излиза на сцената, а духът на болшевизма претърпява значима промяна. Ръководната класа съвсем не е контрареволуционно настроена, а нейното приемане на социализма в една страна не е знак за индиферентност към социализма като универсална цел. Несъмнено, болшевишкото движение навлиза в процес на дерадикализация, който е характерен за повечето подобни движения. Този процес обаче е доста далече от превръщането на болшевишкия революционен дух в спомен, както става след 1956 година. Тридесет години по-рано Сталин говори на партийната аудитория за импулса, който СССР дава на световната революция чрез своите успехи в изграждането на социалистическото общество.

Неточният образ на бюрокрацията като термидорианска група води до заключението, че Сталин не е просто неин инструмент и персонификация, който дължи своя политически успех на посредствеността си. Няма нищо автоматично в процеса на неговото издигане през 20-те години. Сталин се оказва доста способен човек, което се доказва от неговото движение в опасните води на болшевишката политика и способностите, които проявява тогава. При Троцки е налице сериозно подценяване на основния си опонент в борбата за власт, когото счита за тъп и ограничен емпирик без политическо въображение и размах. Въпреки че не проявява особена оригиналност в теоретичната област Сталиновата систематизация на Ленин е постижение. Платформата за социализъм в една страна е израз на политически ум и въображение, което е предпоставка за забележителна сила на духа и речта в полемичните кампании срещу хора като Троцки, Каменев и Зиновиев, които са известни оратори. Въпреки че автор на теорията за социализма в една страна е Бухарин, Сталин е нейния най-голям популяризатор. Ясно е, че не е посредственост човек, който спечелва борбата за партийното ръководство. Той е

политически майстор, който дава на болшевиките типа лидерство, което мнозина очакват.

Има елементи на несъзнателна рационализация в теорията на Троцки за термидор и в Сталиновите формулировки. Троцки представя нещата така, че не е отстъпил в битката за лидерство пред второстепенна фигура. Този горд революционер е загубил пред цяла нова социална прослойка, на която Сталин е просто представител и симптом. Схващането на Троцки е, че отливът на социалистическата история е отговорен за неговото поражение. Той не успява до края на живота си да види, че Сталин го е победил в политическата борба.

Сталиновият успех и поражението на Троцки имат социологическо обяснение. Ленин дава на болшевиките харизматично лидерство в различни ключови моменти и най-вече през 1917 година. Парадоксално е обаче, че движението не иска за негов наследник лидер с месианска насоченост. Болшевишката политическа общност няма нужда от лидер-спасител в средата на 20-те години, защото не е в състояние на обърканост. Тя държи властта в най-голямата страна на света и управляващата група може да се похвали със стабилност и успех на новия съветски ред.

Тази ситуация силно способства за победата на Сталин и поражението на Троцки в борбата за лидерство. Сталин предлага нехаризматично лидерство, въпреки че постоянно използва свещения авторитет на Ленин в своя подкрепа. От друга страна, Троцки е съзнателно или не потенциален лидер-спасител. Той е обзет от вярата, че Революцията е в опасност, което се изразява в тезата за невъзможността да завърши изграждането на социализма в Русия без помощ от външни революции. Опасността поражда нужда от спасение, а това изисква лидерство от истински ленински революционен калибър. Това е скритото послание на "Новия курс" на Л. Троцки. Тази позиция се приема от ограничено малцинство, а доминиращото партийно мнозинство не приема за необходимо или желано подобен тип лидерство в съществуващите условия.

Сталин успешно използва тази неизгодна позиция за нови обвинения срещу опозицията в паникьорство и алармизъм за съдбата на Революцията. Неговата основна политическа сила е ясната оценка на слабите места на опонента. Преди години той открива месианистката тенденция при Троцки. През 20-те години

малцина сред болшевиките смятат, че страната или системата се нуждаят от спасител и Сталин им напомня, че Троцки иска именно това.

Сблъсъкът Сталин-Троцки, който започва непосредствено след победата на Октомврийската революция продължава чак до смъртта на Л. Троцки на 21 август 1940 год. в Мексико. Сталин чете всичко, което Троцки пише в емиграция и още повече се ожесточава против него. От своя страна, Троцки с течение на времето започва да приема за истинни своите предположения: че Ленин го е посочил за свой приемник, че вождът е скъсал отношенията със Сталин, който пък от своя страна го е отровил и т.н. В "1984" Дж. Оруел обезсмъртява този сблъсък под формата на контроверзията между Големия брат и Имануил Голдщайн.

ГЛАВА VII: КЪМ КАРДИНАЛНА ПРОМЯНА.

Описваните събития в съветската история имат единствен аналог в Големия Скок в Китай в края на 50-те години. На изключително висока човешка цена съветското общество за няколко години/1928-1934/ преминава в индустриалната фаза. За някои това е най-голямото престъпление в световната история, а за други е грандиозен триумф на утопичното социално инженерство. Налице е безпощадна концепция, която оказва ужасяващо въздействие над милиони хора. Така се полага базата, която позволява на Съветска Русия да издържи нацисткото нашествие и да се превърне в свръх-държава. Обект на акцията е голяма част от нацията в лицето на нейното селячество. В течение на няколко години тези хора са принудени да променят цялостно начина си на живот, да се откажат от своите вековни обичаи и привички. На практика Сталиновата болшевишка партия води война срещу руския народ, в която побеждава.

Невярно би било да се отрича тази победа или да се квалифицира в морализаторски термини. Насилствената колективизация е съпроводена с голям глад, който довежда до смъртта на милиони хора. В разговор с Чърчил през 1942 год. Сталин я определя като изпитание, което по своята суровост надминава даже първите години на нацисткото нашествие. В този смисъл може да се направи извода, че колективизацията е уникална демонстрация в съвременната история какво може да се постигне с помощта на насилието, което е насочено не срещу отделна класа или расово малцинство, а против собствения народ.

Доста трудно е да се определи какво кара режима да поеме пътя на откритата война срещу руския народ. В началото изглежда, че опитът да се принудят милиони руснаци да влязат в колхозите е самоубийство. Нещата не могат да се обяснят нито с неограничената жажда за власт, защото подобна политика крие в себе си опасност от катастрофа, нито с идеологически причини-марксизмът предполага по-рационални методи за трансформирането на Русия в модерно индустриално общество.

Сталиновата доктрина за социализма в една страна е съществено различна от Бухариновата. Тя запазва постулата за световната комунистическа революция, въпреки че акцентът се поставя над способността на страната да достигне пълна победа в изграждането на социализма със собствени усилия. Доста по-оптимистичното схващане за времевите срокове е израз на духа на руския червен патриотизъм, липсващ в бухаринската версия. Сталиновата доктрина се вдъхновява от наследството на военния комунизъм, без да отхвърля НЕП. Бухариновият еволюционен подход и перспектива за постепенно изчезване на класовата борба се противопоставя на Сталиновата версия, която акцентира на революционните методи на социалистическо строителство, на перспективата на класовата борба и на Лениновата твърдост.

Утвърждаването на тоталитарната система предполага ликвидиране на дребното селско производство, без което не може да има ръководна роля на партията от нов тип. От тук следва смелостта при ликвидиране на НЕПа, която съответства на Лениновата дързост при неговото въвеждане. Селяните изтръгват тогава отстъпки от болшевиките, които са отслабени от Гражданската война. В тази светлина новият тоталитарен лидер не може да се закрепил на власт, ако допусне съществуването на вътрешнопартийна демокрация и дребна частна собственост като преобладаваща в аграрния сектор. След отстраняването на лявата опозиция трябва да се премахнат и десните, защото няма друг път към личната диктатура.

Победата в битката от 1928-1929 год. се дължи на превъзходството на изградената от Сталин и неговите привърженици политическа машина в тоталитарната държава. Погрешно би било обаче поражението на бухаринци да се свежда до победа на голата организационна сила на Сталиновата фракция.

Изходът от борбата е отражение на убедителността на Сталиновата кауза и неговата груба ефективност в арената на вътрешнопартийните сблъсъци, които стават на обединения пленум на ЦК и ЦКК. Тези хора са личности, чието кариерно издигане зависи в една или друга степен от Сталиновата организация. Вождът е значима сила, но не е все още тираничен господар. Всичко зависи от относителната свързаност на съперническите си програми и аргументи, при което изходът се решава чрез гласуване.

Освободен от своите ранни ограничения вождът преработва своята версия на теорията за изграждането на социализма в една страна в свързана идеологическа доктрина. Той придава експлицитна форма на неща, казани между другото и ги представя със силата, на която се оказва способен в сблъсъците с Троцки, Зиновиев и Каменев. Това е амалгама от ранния русоцентризъм, идеите за превръщане на Съветска Русия във велика сила чрез последователното изграждане на социализма в една страна по пътя на ускорената индустриализация и колективизация. Тази програма се съчетава с гъвкавост в определени пунктове или приемане на умерен тон, за да се тушират страховете, засягащи възможните импликации на тази програма.

Съветска Русия се намира на ръба на икономическия провал, но Сталин сдържа своето нетърпение за всеобхватна промяна на село. Преди това той трябва да разгроми опозицията вътре в партията. За целта не трябва да позволи на своите опоненти да изглеждат като защитници на селячеството като цяло или като поддръжници на разумна и безболезнена икономическа политика. Те трябва да бъдат представени за приятели на кулаците, носители на десния уклон. Бухаринци трябва да станат също така омразни за всеки добър комунист както преди троцкистко-зиновиевската левица.

Групата на Бухарин е подложена на явна организационна обсада, но не прави нищо в своя защита. Всички обективни фактори са на нейна страна с изключение на ленинската организация от жертвоготовни революционери. Нещата завършват с политически крах на умереното крило. Тези процеси са отразени доста интересно в "1984" на Дж Оруел, където се говори за трагичната съдба на Джоунс, Аронсон и Ръдърфорд, някогашните близки съратници на Големия Брат. Тук се поставя въпроса за причините за поражението на дясната опозиция. Според някои

автори тя е имала твърде много шансове за победа над Сталин. При определени условия нейната платформа би могла да получи мнозинство в Политбюро и ЦК, но нейните лидери не успяват да ги използват. Те се оказват недостатъчно твърди и настойчиви политици и не им достига волята да се борят за властта в партията и страната.

ГЛАВА VIII: ВЕЛИКИЯТ ПРЕЛОМ.

За индустриализацията като че ли всичко е ясно-не всички планови задачи са постигнати, но тя е насочена към засилване на икономическата и военната мощ на държавата. Би могло да се зададе въпроса: защо трябва да се прави нещо за 5 или 4 години, когато е по-разумно това да стане за 10 години? Доста по-трудно е да се отговори на въпроса: какъв е смисъла на колективизацията, когато тя довежда страната до ръба на гражданската война и до засилване на омразата на населението против режима?

Основният метод за нейното провеждане е съчетание от принуждение и убеждение. Интензификацията на класовата борба на село означава по-безпощадна и систематична анти-кулашка кампания, отколкото в началото на 1928 год. Има големи квоти за зърнодоставки на богатите селяни, за които при неизпълнение следва конфискация на имуществото, затвор или заточение. Насилието няма просто за цел да се разоръжи класовия враг. Кулашкото имущество става основа на колхоза и се разпределя сред по-бедните селяни. Така се осигурява тяхното включване в кампанията. Разкулачването оказва значимо възпитателно влияние над средния селянин. Влиянието на примера в съчетание с гъвкавото определение на категорията кулак го прави по-склонен да признае новото и да се присъедини към колхоза.

Насилственото осъществяване на колективизацията напълно оправдава лозунга "Ще поведем човечеството с желязна ръка към щастието!". Генезисът на ГУЛАГ започва от специалния лагер на Соловецките острови в Бяло море, където за пръв път се появява вече цитирания лозунг. Тъй като това става през 20-те години, когато се води борба за власт с все още неясен изход, тези обстоятелства обуславят появата на втория лозунг на съветската тоталитарна система "Да живее ръководството!". Третият лозунг се появява в средата на 60-те години и негов автор е началникът на Главното политическо управление на Съветската армия ген.

А. Епишев. Във връзка с дискусията за книгата на историка А. Некрич, посветена на началния период на Отечествена война той казва: "Защо ни е тази ваша истина, която ни пречи да живеем?".

Закономерно възниква въпросът: Кой носи отговорност за колективизацията и причинените от нея неимоверни страдания? Не може да се твърди, че това е само Сталин, а напротив заедно с него цялата отговорност следва да се поеме от партийното ръководство/Политбюро и ЦК на ВКП/б/. Едва ли някой би могъл да възпрепятства или поне да умиротвори тази политика. Всеки подобен опит би бил заклеймен като десен ревизионизъм. Сталин е вожд, който много добре познава психологията на народа, който управлява, защото е русифициран инородец. Той знае как да предизвика толкова типичното за младото поколение съчетание на идеализъм, романтични стремежи и бруталност. Само с промиване на мозъците не може да се обясни култът към личността на Сталин сред него, вкл. сред децата на неговите жертви. Той апелира към тяхната нужда за действие и ентусиазъм и го прави без театралността на Хитлер или гротескните преувеличения на Мао Цзедун. За разлика от Великия Кормчия Сталин знае как да предотврати превръщането на недоволството на младежта от възрастните в недисциплинирана хистерия. Той окуражава собствения си култ, но е внимателен- проявява се като изпълнител на партийната воля и ученик на Ленин. Като всеки вожд Сталин притежава способност за опростяване и страст към детайлите; той не само коренно преобразява Русия, но и превъзпитава своя народ. Неговата система се оказва изключително жизнестойчива-с това се обяснява факта, че комунизмът продължи да съществува повече от три десетилетия след смъртта на Сталин, когато начело на Съветския Съюз стояха откровени нищожества. Възниква въпроса: дали това е трагедия за Русия? Едва ли-тази страна е деспотична и по друг начин, освен с желязна ръка тя просто не може да се управлява.

Тази тема не случайно се засяга от Сталин, който интуитивно разбира, че много неща ще му бъдат простени, ако се прояви като архитекта на величието на страната. Така се стига до неговата известна реч пред стопанските ръководители от февруари 1931 год. където се казва, че изостаналите ги бият и че Съветска Русия е изостанала от напредналите държави с 50-100 години. За десет години тя трябва да навакса .Точно през 1941 година започва войната с нацистка Германия.

Пророчеството на Сталин се оказва вярно. Речта го разкрива като теоретик на държавността: всичко в Русия се прави в името на величието на държавата, което оправдава жертвите, лишенията и страданията. Именно в тази реч той формулира известната си постановка: Кадрите решават всичко!

Възникват и други икономически проблеми, за чието решаване се налага партийното ръководство да се откаже от някои идеологически догми. В нова реч пред стопанските ръководители от юни 1931 год. Сталин обявява преминаване към единоначалие в ръководството на съветските предприятия. Отказът от досегашната система на колективно ръководство означава началото на реабилитацията на стопанските ръководители и инженерите, които повече не се разглеждат като прикрити класови врагове.

Смисълът на ставащото в Русия между 1928 и 1933 год. и на сталинизма изобщо не може да се разбере, ако се прилагат чисто рационални критерии, говори се за модел на икономическо развитие или за Сталиновата обсебеност от властта. Вождът импулсивно приема решението за ускорена колективизация. Често колективизацията се разглежда като изключително жесток, но необходим пробив, който позволява на съветския режим да не се пазари повече със селяните за ценовия механизъм, който индиректно им позволява да определят темповете на индустриализация. Според същата теория колективизацията е единствения начин да се осигури допълнителна работна ръка за промишлеността. Тази теза е доказателство за хипнотичната сила на съветската пропаганда. Търси се рационално обяснение на нещо, което се дължи на невежество и маниакалност. Освен непосредствените катастрофални последици в дългосрочен план колективизацията е изключително неблагоприятна.

Процесите в края на 20-те и началото на 30-те години могат да се характеризират обобщено така: колективизацията се провежда в името на индустриализацията, която обаче съвсем няма за цел да повиши жизненото равнище на народа. Ако това интересува болшевиките, те просто трябва да запазят НЕПа. Чрез Великия прелом Съветска Русия се превръща в индустриално общество. Цената за това е живота на милиони хора, което доказва верността на тезата за катастрофичното развитие на тази страна. Думите на Сталин че изостаналите ги бият и че алтернативата на догонването и надминаването на

водещите страни в света е поражението съвсем не принадлежат на миналото. По наше мнение това е закон на социалното развитие, което се доказва и от историческия опит. В този смисъл не бива да се отхвърля и тезата, че без минало няма бъдеще и че който не се учи от историята е обречен да я преживее отново.

Вече видяхме как голямата дълбочина на изпитанията през 1931-1933 год. служи да отстрани всяко движение против Сталин от управляващата олигархия. В края на 1933 год. изглежда, че най-лошото вече е отминало и е налице определено икономическо възстановяване. Не би било изненада ако някои партийни лидери решат, че сега е момента за избавяне от този ужасен човек, преди да изправи партията и народа пред нова катастрофа. Но точно тогава на хоризонта се появява външната опасност. Партията не може да рискува криза и разцепление в ръководството при заплахата от война в Далечния Изток и речите на Хитлер за нуждата от ново жизнено пространство за Германия на Изток.

До голяма степен партията преживява последното изпитание благодарение на създадения мит за Сталиновата мъдрост, твърдост и непоколебимост. Неговото разрушаване означава не само риск от вътрешни катаклизми, но и от изчезване на колебанията и скрупулите на евентуалните агресори. За своите колеги вождът е маниакален и капризен човек, но в очите на обикновения съветски гражданин и на чуждестранните държавници той е национален лидер, който в извънредни ситуации излъчва решителност и доверие.

Някои автори изказват предположението, че ако не е било международното положение много е възможно Сталиновата политическа кариера да завърши през 1933-1934 год. Той все още не управлява партията чрез терор и има контрол над армията и ОГПУ, защото говори от нейно име. Неговото положение съвсем не е сигурно-мнозинството в ЦК може да реши да го смени и Сталин все още не е в положение да заповяда ареста и ликвидацията на противниците си. Кредитът в очите на редовите болшевики на пазител на партийното единство след смъртта на Ленин и победител над опозицията до голяма степен е пропилян благодарение на ужасите на колективизацията. Съществува обаче култ към личността на вождя, който партията прилежно строи от 1929 год. Тук се проявява разликата между двете форми на тоталитарната система. При нацизма лидерът е на първо място, а за партията се смята, че произлиза от него. В съветски условия култът към

личността е произведен от култа към комунистическата партия, която стои над всеки индивид. В началото на 1934 год. Сталиновата власт е доста по-голяма от Хитлеровата, но не е така сигурна. За човек с неговия темперамент това е непоносимо положение: да зависи от своите политически способности и от убедеността на своите колеги, че не могат без него.

В годините на първата петилетка вождът концентрира в ръцете си материалната и духовната власт. Култът към личността му се изразява в неговото обявяване за творец на революцията и създател на партията, корифей на науката и велик марксист. Сталиновите лозунги от рода на "Кадрите решават всичко", "Техниката решава всичко" или "Темповете решават всичко" променят съветската политика. Много автори се опитват да разгадаят тайните на неудържимия възход на вождя и на безграничната му власт, които са непознати в историята. Самият Сталин разкрива секрета на успехите си с простата формула: "Ти си изостанал, слаб си-значи не си прав, можеш да бъдеш бит и поробван. Ти си могъщ-значи си прав, от теб трябва да се пазим". В случая той има предвид мощта на държавата, която, когато е силна, е винаги права и във вътрешен и в международен план.

ГЛАВА IX: КЪМ НОВИ ИЗПИТАНИЯ.

1934 е съдбоносна година, защото фактически тогава започва Голямата Чистка, която е израз на формулираното от Ж. Вернийо по време на Революцията във Франция правило: "Революцията подобно на Сатурн поглъща децата си едно по едно". XVII-ят партиен конгрес се открива на 26 януари 1934 год. Той е наречен конгрес на победителите, което в известен смисъл отговаря на истината. Първата петилетка е завършена, съпротивата срещу колективизацията е смазана, разгромени са новопоявилите се опозиционни групи. Продължаващата чистка дава позитивни резултати относно укрепването на тоталитарната партия.

Има невиджана досега възхвала на Сталин: преди е наричан вожд на партията и народа, а сега става вождя на световния пролетариат, на прогресивното човечество, най-забележителния гений на епохата. Налице е прослава не просто като изпълнител на партийната воля и продължител на делото на Ленин, но като въплащение на Революцията и комунизма. Сталин обаче не е доволен от победата над враговете, нито пък е преодолял страха си от нова опозиция, която може да постави под въпрос неговото лидерство.

Блестящата победа трябва да бъде гарантирана, което изисква партията и страната да се намират в състояние на постоянно напрежение. Единственият начин за това е продължаването на чистките въз основа на марксистката теория за класовата борба. Целта е да завърши съсредоточаването на партийната и държавната власт в ръцете на апарата на ЦК начело с генералния секретар на партията. В тази светлина организационната политика придобива решаващо значение.

Нещата следват своя ход: вместо ЦК и партията да отстранят вожда има още по-голямо възхваляване с тайната надежда, че той ще се успокои и ще прехвърли ръководството на партийните дела на своите верни съратници, т. е. ще бъде нещо подобно на формален ръководител. Тази стратегия удивително прилича на намеренията на част от китайската комунистическа йерархия спрямо Мао Цзедун в началото на 60-те години. В Китай Великият Кормчия отговаря с разгарянето на Културната революция и политическата ликвидация на своите опоненти.

През 1936/1937 година Сталин стига до извода, че ласкателството на XVII конгрес е прикритие за заговор. Отговорът на вожда е жесток терор: повечето делегати на конгреса са арестувани, а над $\frac{3}{4}$ от членовете и кандидат-членовете на ЦК са разстреляни. Разбира се, те самите ускоряват развързката. Ако на конгреса статутът на Сталин не е издигнат над партията, малко е вероятно той да се реши и още повече да успее в обезглавяването на ръководната група. С убийството на Киров се провалят опитите за съдържане на Сталин чрез ласкателство. Дори и да обмисля отказ от партийните си задължения вождът се преобразява коренно. Образно казано, врагът стреля по партията и той няма да изостави поста си. Убийството на Киров възражда с нова сила неговите предишни съмнения и тревоги.

Подобряването на отношенията със Запада води до приемане на нова съветска конституция на 5 декември 1936 год. Тя остава в историята като Сталинската конституция и е пропаганден шедевър-даже намиращите се в емиграция меншевики започват да смятат, че режимът се променя в позитивна насока. Тя се характеризира като най-демократичната конституция в света, която предвижда преки, равни и тайни избори при всеобщо избирателно право. В нея се обявява правото на труд на всеки гражданин-нещо, против което не биха

възразили и либералните теоретици. Оценката на Сталин е, че новата съветска конституция е обвинителен акт против фашизма, доказателство за неразделната свързаност на социализма и демокрацията. Най-общо, за новата конституция е характерен "последователен и докрай издържан демократизъм".

Не бива да се смята, че в тези действия на Сталин преобладава цинизмът или пропагандните съображения. Чрез тази конституция СССР се превръща в нормална държава с цената на отказ от революционните призови и лозунгите на миналото. Друго важно събитие е публикуването на Бележките на Сталин, Киров и Жданов по повод на учебниците по история на СССР и по нова история. Те завършват процеса на национализация на духовния живот на обществото, при което паметта е подложена на одържавяване.

Машината за терор е готова, обстановката е благоприятна, но Сталин все още изчаква. Основната причина е развитието на международното положение. Съветският отговор на военната опасност през 1933/1934 год. е либерализация на вътрешната политика. Налице е дълбоката убеденост на Сталин през 1935 год., че в партията и държавата има широко разпространена нелоялност и потенциална измяна. При условие, че има две огнища на военна заплаха за СССР-нацистка Германия в Европа и Япония в Далечния Изток-планът на вождя е да унищожи всеки, който в случай на война може да се обърне против него. Сталин иска да премахне всички свои минали, настоящи и бъдещи врагове. Това поражда широка вълна от разобличения, а подозрението се превръща в очевидно доказателство за вина. Разгаря се съревнование по жестокост между съратниците-тези, които оцелеят ще бъдат свързани със съучастничество в престъпленията и ще бъдат неспособни да заговорничат против него и да му отнемат властта. Но този план узрява окончателно чак след нацистката ремилитаризация на Рейнската област през март 1936 год. и засилването на военната опасност.

ГЛАВА X: ГОЛЯМАТА ЧИСТКА/1/.

Сталин се оказва способен читател на Макиавели-той реализира неговото правило, че на всеки 5-10 години управникът трябва да провежда чистка. Властта трябва да премахне всички, които и изглеждат враждебни и подозрителни. Някои автори правят интересно сравнение между чистката и дейността на съветски комендантски патрул с единствената разлика, че патрулът не затваря арестантите

и не ги разстрелва. Голямата Чистка може да се характеризира със смяната на старата болшевишка гвардия от кадрите от времето на първата петилетка.

Не трябва да се смята, че вождът по начало има разработен план за чистката. Колективизацията започва импулсивно с репресии против кулаците и плановете да се колективизират 20-25 % от селските домакинства. По същия начин през 1936 година целта е унищожаване на лидерите на потенциалната измяна – няколко хиляди партийни чиновници, които в миналото са свързани със съперниците на Сталин. В тази връзка може да се формулира тезата, че чистката, както преди колективизацията, има собствена инерция. Разрастването на репресиите води до увеличаване на подозрителността, като няма разлика между актуална и потенциална измяна. Клеветата се превръща в първостепенно доказателство и така чистката повече не се ограничава само в рамките на елита. Налице е пропорционално разобличение на двуличници и предатели сред цялото население.

В центъра на нашето разглеждане са тези елементи, които имат значение за изясняването на личността и делото на Сталин и на трагедията на политиката в XX век. Ключовият пункт на Московските процеси е готовността на обвиняемите да признаят и способността на ръководителите на процесите да убедят вождя, че обвиняемите ще повторят своите признания на открит процес по убедителен начин. Някои западни автори не без основание предполагат, че на обвиняемите се въздейства чрез различни идеологически и психологически методи.

Приемаме мнението, че няма нищо специфично руско в процесите. Ритуалът на признанията се повтаря в процесите след Втората световна война в Централна и Югоизточна Европа. Не може да се смята, че физическите мъчения или хипнотизацията ще доведат до задоволителни резултати на процеса. Още по-нелепо е да се говори за дълг към идеалите на комунизма. Публичните процеси водят своето начало от ранния период на съветския режим. Ключовият момент при тях е признанието на вината от обвиняемите. Тази техника се развива още по времето на Ленин, доказателство за което е процесът на есерите през 1922 год. Много политически съзнателни руснаци си спомнят как по времето на царизма политическите процеси се превръщат в обвинение спрямо Стария Режим. Обвиняемите отправят предизвикателство спрямо властите и отказват да

сътрудничат с прокурора. Моделът на съветските процеси е коренно различен: обвиняемите признават своята подлост-всички мислими и немислими грехове спрямо режима. В основата лежи теорията за класовия враг.

Чистката не е насочена само против елита. На всяко социално равнище има потенциални изменници. Предпазливостта диктува всички подозрителни да бъдат ликвидирани, което означава удар по цяло поколение. Мнозина невинни и ценни хора ще бъдат загубени, но ще дойдат нови, безпределно предани на съветската държава и болшевишката партия кадри, които ще бъдат способни да заемат местата им. Сталин не си прави илюзии: чистката е изключително опасен експеримент. Опитът от колективизацията обаче показва, че бързата и концентрирана репресия може да бъде изключително ефективна. Страхът и благодарността за пощадата са фактори за лоялност. В резултат на Голямата Чистка по време на войната има изменници, но са премахнати всички, които могат да заявят, че каузата на Русия и комунизма няма нищо общо със Сталин.

Цялата тази схема е израз на политически и психологически реализъм, доведен до границата на лудостта. Всичко става в атмосфера на култ и прославяне-колкото повече се разрастват репресиите, толкова повече се засилват хвалебствията към вождя. За него, както и за простодушните вярващи това е постоянно и необходимо уверение, че жертвите се изискват не само от подозрителността на управника, но и от интересите на Русия и новия обществен ред. Утвърждава се модел на историята, при който всичко до 1930 год. е свързано с постоянното вредителство на троцкисти и бухаринци. Странданията по време на колективизацията, провалите и лишенията по време на първата петилетка се дължат на бившите опоненти, част от замислените в чужбина планове.

Няма основание да се смята, че тази грубовата техника е неефективна. Тя позволява на Сталин да се разграничи в масовото съзнание от най-крупните икономически провали в миналото и настоящето. Чистката може да създаде впечатление: след като висшите ръководители на партията и държавата са престъпници и изменници как може съветските граждани да вярват на партията и нейното ръководство?. Именно това е урока, който Сталин иска да предаде-с изключение на него никой от членовете на Политбюро не е извън подозрение. Той е скалата и основата , върху която се основава цялата система. Възниква въпросът:

защо никой от тези, които вождът нарежда да убият или принуждава да се самоубият, не му се противопоставя? Основната причина е, че подобен акт може да нанесе удар на съветската система и да обезмисли целия им живот на комунисти. Сталин добре познава своите най-близки съратници; той знае, че през 30-те години те са неспособни да го убият.

1937 година остава завинаги в паметта на оцелелите. Даже тези, които са деца тогава, ще я помнят докато са живи. Много хора изчезват-някои завинаги, други ще се завърнат след години от лагерите. Страданията и загубите по време на Втората Световна война не могат да заличат ужаса от 1937 година. За да се подготвят за война Сталин и неговите сътрудници налагат опустошение и страх, каквито малко войни в модерната история са в състояние да предизвикат.

Голямата Чистка не е нещо абсолютно уникално в руската история. Сред precedentите е опричинната на Иван Грозни, когато царят ликвидира почти всички боярски родове, които могат да се противопоставят на властта му. Петър Велики предприема безпощадна разправа с всички онези представители на висшата аристокрация, които се противопоставят на програмата му за модернизация на Русия. Сталин върви по техните стъпки; към това трябва да се прибави, както вече изтъкнахме действието на закона на Революцията, която подобно на Сатурн поглъща децата си едно по едно. По време на Революцията тези, които гилотинират Луи XVI се качват след това на гилотината-жирондисти, Дантон, леви якобинци и М. Робеспьер. Руската Революция доказва истинността на тази постановка.

Сталиновият начин на мислене спомага за неговия успех в условията на съветската действителност, макар че е погрешно той да се разглежда като неин неизбежен продукт или резултат. Не е вероятно човек без необикновена подозрителност и склонност към интриги да просперира в съветската политика през 20-те години или пък да достигне върховете на Сталиновата власт. Заради персоналните му особености петроградските болшевики го отхвърлят през март 1917 год., но те го правят изключително ценен в очите на Ленин. Това му помага да стане генерален секретар през 1922 год. и кара Молотов, Ворошилов и останалите да го подкрепят през 20-те години. Десетилетие по-късно съветският елит смята, че след укрепването на властта и провеждането на колективизацията

Сталин трябва да се оттегли от сцената на почивка. Вождът обаче не мисли така и решава да унищожи този елит, което е главната причина за Голямата Чистка.

Изострянето на класовата борба с приближаването към социализма като теоретична формула е абсурд, но това съвсем не е така в политически и личностен план. Комунизмът не може без насилие и терор; когато Сталиновите наследници отхвърлят и осъждат непрекъснатите репресии те се обричат на провал. Не може едновременно да се провежда либерализация и да се засилва тоталитарното общество. От гледна точка на Сталин това е равносилно на провал. Последниците са ясни: появяват се дисиденти, които критикуват режима; евреи, които искат да емигрират от Съветския Съюз и националистически вълнения в различни области на страната. До това води критиката на Сталиновата формула, която предвижда и предотвратява подобни явления.

Може да се формулира тезата, че масовият терор става обичайна техника на Сталиновото управление. Терорът в периода между 1937 и 1953 год. съществено се различава от предишния, въпреки че интензивността му варира. Т. н. нормален съветски терор до 1934 год. е насочен против класовите врагове; през 1934-1937 год. основен обект на Голямата Чистка са бившите опозиционери. След това терорът става всекидневна черта на живота, отражение на вярата на вожда, че е най-ефикасния и икономичен начин на управление и никой, с изключение на самия него, не може да избегне неговото действие. През интензивната фаза 1937-1939 год. ялната цел е не само ликвидация на актуалните и потенциални шпиони и вредители, но и създаване на нови инструменти на властта: партия, армия и органи за сигурност, както и научен и културен елит.

ГЛАВА XI: ГОЛЯМАТА ЧИСТКА/II/.

Голямата Чистка остава в съветското масово съзнание под името ежовщина. Широко разпространена интерпретация гласи: лидерът не знае какво става и надеждата е, че един ден ще научи истината. Този комплекс е широко разпространен, включително в армията. Подобни митологеми се оказват изключително жизнестойчиви-в пост-сталинската ера се говори за ексцесиите, които се дължат на зли и криминални елементи в обкръжението на вожда и в НКВД. Мнозина военни силно вярват, че един ден Сталин ще разбере истината, ще накаже виновните и ще възстанови честта на армията.

Широко разпространено убеждение е, че ликвидираниите и репресираните са виновни. То доста прилича на митовете за ексцесиите, за въвеждането на вожда в заблуждение. Хората са убедени в своята собствена невинност. Повечето военни не вярват в широката разпространеност на измяната в своите среди. Вярва се обаче във вината на другите, която има различни градации. Най-разпространено е убеждението, че повечето жертви имат някаква вина и международното положение оправдава насилствените репресии против тях. Може да се направи извода, че по своята същност това са различни начини да се придаде на Голямата Чистка оправдание и рационализация.

Извън реалната или мнима нужда от терор, дължаща с на опасността от война с Германия, самият Сталин открива, че това е нова философия и техника на управление, приложима и при нормална обстановка. Неговата теза е, че насилието често е много полезно и без него Революцията би била невъзможна. Нещо повече, то е вечен спътник на политиката, а естествената му последица при тоталитаризма е атмосфера на страх и възторг.

За всички е напълно ясно, че развитието на страната зависи от волята и способностите на Сталин. Той има и други сюрпризи за тези, които вярват, че е фигурант или че реалната власт се упражнява от НКВД. Нищо не показва, че по това време той не държи юздите на управлението или се задоволява само с церемониални функции. Сталин си остава най-активния комунист, наслаждението от абсолютната власт съвсем не отслабва неговата амбиция да стане велик историк и марксистки философ. Нещо повече, с времето тази амбиция все повече се усилва. В резултат през 1938 год. се появява книгата "История на ВКП/б/. Кратък курс". Това е, може би, най-масово издаваната марксистка книга в световната история. Почти веднага тя е обявена за гениално произведение. Авторите са комисия на ЦК, начело със Сталин, който е фактически главен редактор и цензор. Книгата е преиздавана многократно и в огромни тиражи на всички световни езици.

Особено значение има написаната от вожда четвърта глава "За диалектическия и историческия материализъм", която носи следите на Сталиновия дидактичен стил, който е прост и ясен. Фактически за пръв път марксистко-ленинската философия е изложена в цялостен и систематичен вид. Никой от

наследниците на Сталин-нито Хрушчов, нито Брежнев-не се оказва достатъчно подготвен в областта на марксизма-ленинизма, за да бъде способен да пише за него. Съгласни сме с извода, че тоталитарната държава получава своята библия.

Ако може да говори в своя защита Сталин би квалифицирал голяма част от критиката по свой адрес като неистинна. Без него неговите наследници не биха станали това, което са. В най-добрия случай те биха останали нисши бюрократи, ако не им проправя пътя нагоре. Това става като ликвидира практически старата болшевишка гвардия-всички тези оратори, писатели и журналисти, които макар и да не са предатели и саботажници, са безполезни.

Част от отговора за причините за успеха на Сталин е във фантастичния му късмет, който го съпровожда през цялата му необикновена кариера. Какво би могло да стане ако: здравословното състояние на Ленин се подобри през 1923 година?; ако има решителен човек сред десните опозиционери през 1928-1932 година?; или ако в чужбина са наясно за катастрофата, до ръба на която Великият Прелом отвежда съветското общество?. Част от отговора се корени в несъмненото майсторство на Сталин в изкуството на репресиите. Вождът блестящо владее изкуството за балансиране на ръба на пропастта. Сталин го използва не само против чуждите държави, а преди всичко във вътрешната си политика. Колективизацията от 1929-1930 год. има за цел да унищожи духа на и всякаква възможност за колективна съпротива от страна на селяните. Подобни цели преследва и Голямата Чистка-поради страха за живота и кариерата си чиновниците и интелигенцията ще загубят способността си за групово солидарност и критично мислене. Никой няма да мисли за правилно и неправилно, когато става дума за спасение на своя живот.

След 1938 год. в Съветския Съюз няма големи публични процеси. Подобни спектакли ще се проведат след войната в някои страни от Източна и Централна Европа, но трите Московски процеса ще останат като нещо уникално в съветската история. Те не са нито най-зловещите инциденти на Голямата Чистка, нито нов стадий в развитието на тоталитарните пропагандни техники, но фактически това е най-амбициозния и концентриран опит да се унищожи или преработи историческата истина. Процесите са паметник на безкрайната отмъстителност на Сталин. Много деспоти в миналото убиват своите жертви и унищожават паметта за

тях; тук се появява нов елемент-премахване на самоуважението на жертвите. В миналото се използват корумпирани съдии и сътрудници, но за пръв път през 30-те години цялото население на страната се превръща в съучастник: стотици хиляди хора приемат резолюции, в които искат враговете на народа да бъдат разстреляни като бесни кучета. Не само настоящото, но и бъдещите поколения се превръщат в съучастници. 30-40 години по-късно хората осъзнават абсурдността и фалшивостта на престъпленията, не не уважават хората, които признават-намират за трудно отделянето на Ягода от Бухарин. Относително лесно е да се реабилитират жертвите, които са убити без публични признания. Тяхната трагедия може да се обясни със злонамереността на Сталин, Ежов и Берия. В пост-сталинската ера има реабилитация в различна степен на голяма част от жертвите на Голямата Чистка. Присъдите на трите публични процеса са отменени чак към края на 80-те години. Това е парадоксално съвпадение: именно тогава идва краят на съветската система.

Краят на 1938 година бележи известно отслабване на масовите репресии. Затворите и лагерите са препълнени. Фантастични размери добива текучеството на кадрите в ГУЛАГ. За този период се сменят няколко началници и ръководители на системата. Всеки прочиства хората на предшественика си и в повечето случаи това означава разстрел или лагер за жертвите. Ерата Берия е период на поправяне на недостатъците. Провеждат се нови разследвания, в резултат от които част от затворниците са освободени.

Основната цел на чистката е да се унищожи всяка осезаема опасност, всяка потенциална вътрешна сила, която може да заплаши режима по време на война. В началото на 1939 год. Съветска Русия е почти напълно опустошена от страх и смърт. Малцина, включително и самият вожд, са убедени, че съветското общество ще бъде способно да преживее войната и властта на комунистическата партия няма да се разпадне. Фантастично и непредсказуемо е да се твърди, че приближава момента на върховна опасност, когато вождът ще се обърне към народа с братя и сестри, приятели мои и най-интересното е, че той ще го слуша. Това е основното завоевание на Голямата Чистка. За всички е ясно, че Сталин държи върховната власт, а неговите опоненти не ги очаква нищо добро. Революцията достига стадия, когато може да погълне децата си. Тези, които пускат машината на терора и репресиите сега закономерно стават нейни жертви.

Само така може да се развива тоталитарната система. За нея насилието е иманентна черта-водещ фактор, който определя нейната динамика.

В резултат на чистката в страната се създава така характерната за тоталитаризма обстановка на извънредно положение, когато вождът изглежда като истински спасител на страната. Всеки тоталитарен управник търси изкупителни жертви за политическите и икономическите трудности. В края на 20-те и началото на 30-те години това са селяните и вредителите, а по време на Голямата Чистка бившите леви и десни опозиционери. Логиката на борбата за власт води Сталин до унищожаване на основните партийни и държавни кадри, на всички неугодни дейци на науката и културата, независимо от това дали са били в опозиция. По своята същност това е страшна и масова терористична кампания, която е безпрецедентна в световната история. Старата болшевишка гвардия е почти напълно унищожена. Епитафията за нея звучи по следния начин: основната вина на тези хора се състои в това, че създават тоталитарната държава и безусловно поддържат нейния чудовищен апарат за угнетение и терор, докато не се насочва против тях самите.

ГЛАВА XII: СТАЛИН И СТАЛИНИЗЪМ.

Добре известно е как се развиват събитията след смъртта на Ленин. Всички членове на Политбюро се обединяват около триумвирата Зиновиев-Каменев-Сталин с цел да предотвратят идването на власт на Троцки. Когато тази цел е достигната триумвиратът се разпада и Каменев и Зиновиев се насочват против Сталин. Новата опозиция обаче претърпява поражение през 1925 год. Същото спохожда през следващите години /1926-1927/ и обединената троцкистко-зиновиевска опозиция. Сталин консолидира своите позиции в партийното ръководство в съюз с групата на Бухарин, Риков и Томски. Следващият етап е свързан с дискусиите за по-нататъшното изграждане на социализма в СССР и по-конкретно за колективизацията. Именно тогава бившите приятели и съюзници стават врагове. Сталин и неговата група надделяват над Бухарин и неговите привърженици. Така през 1929 година Сталин се утвърждава като ръководител на болшевишката партия и наследник на Ленин. В тази обстановка се появява и култът към неговата личност като същностна черта на тоталитарния режим.

Приносът на Сталин като политически мислител се изразява в модификацията на Марксовата идея за класовата война като интелектуално

схващане, което изразява сблъсъка на икономически интереси в обществото. За вожда това е реална война с насилие и кръвопролитие. Той отхвърля с присмех Бухариновата марксистка формула за мирното ликвидиране на класовите различия при социализма. Според него: "Експлоатиращите класи могат да бъдат ликвидирани само чрез безпощадна класова война от пролетариата". От тук може да се направи извода, че същността на това, което става в Русия между 1928 и 1933 год. е безпощадна война, в която жертвите са без значение.

Възниква въпросът: защо Сталин се решава на всичко това? Той е ученик на Ленин и се възхищава от способността на покойния вожд да осъществи скок в неизвестното. Казват си думата различни фактори: външна опасност; серия от лоши реколти; страх, че временно неразположение или болест ще го отстранят от кормилото на властта, което може да се окаже фатално. В последна сметка присъствието на Сталин на ръководния пост се оказва единственият фактор за осигуряване на успеха. За вожда всички други са ненадеждни-кулаците настройват селяните против колективизацията; партийните ръководители, поради бухаринското влияние, не действат твърдо и решително спрямо колебаещите се; буржоазните експерти в Госплан поради меншевишки убеждения и връзки с чуждите капиталисти искат да забавят индустриализацията. Така се създава представата за вожда, че само той може да разкрие тези заговори, да спре измената и класовия враг: "Не е толкова лесно да се измами Сталин".

Налице е съществена разлика между него и Хитлер. Нацистският фюрер е хистерик, обладан от вагнериански мечти, докато болшевишкият вожд е диктатор, който работи много и усилено. В неговата природа се сливат вкуса към детайлите и подозрителността. Сталин иска да контролира и да бъде информиран за всички аспекти на политиката и администрацията, за социалния и културния живот на страната. Това се отнася не само до плановете за колективизация и индустриализация, но и до детайлите, свързани с отношенията с масите. Обикновените хора са насърчавани да изпращат на вожда сигнали за най-малките нередности и неблагополучия. Сталин е търпелив читател; според него саботаж, вредителство или просто остатъци от миналото може да се открият в литературно произведение или невинно звучаща статия в провинциален вестник.

Всичко това може да накара някой друг да полудее, но за човек като Сталин подозрението и омразата са стимул за умствено усилие и физическа издържливост. Чувството за история и нарастваща идентификация с руското национално минало го водят до паралели и уроци от историята на царска Русия. Когато срещнат съпротива и опозиция на своите абсолютистки стремежи и реформи сред болярите и дворяните Иван Грозни и Петър Велики издигат нови хора: така висшите постове в държавата се заемат от неаристократи. Според Сталин Иван Грозни осъществява смело начинание чрез опричинната. Целта му с тази държава в държавата е да бъде обкръжен от лично подбрани от него хора, които му дължат всичко и не са свързани със старите предразсъдъци. Примерът на Иван Грозни и Петър Велики ще остане със Сталин докрай.

Административните изобретения на вожда показват влиянието на опричинната. Контролът на централните партийни органи са допълва от система за двоен и троен контрол над тях. Секретариатът на ЦК е държава в държавата, партия в партията. Неговите операции се разпространяват до всички партийни и държавни институции. Фактически в условията на болшевишкия тоталитаризъм юридическите функции преминават от държавния към партийния апарат. В края на 20-те и началото на 30-те години той се формира окончателно. Наистина структурата на ръководните отдели и съставът на неговите сътрудници се променят постоянно, но принципите на неговата работа се запазват до самия край на съветската система.

Неговият главен принцип е, че поради своя характер насочващата роля на комунистическата партия трябва да бъде навсякъде. Идеята за болшевишкото ръководство трябва да пронизва целия обществен живот-политика, икономика и култура. Претворяването в живота на подобни методологически принципи изисква съответните кадри. Друг принцип на организацията на апарата засяга подготовката и подбора на хората за него. Те трябва да се подбират, като се изхожда от фанатичната им преданост към режима в съчетание с организаторски талант. Апаратът дава практическата интерпретация на формулираната от вожда генерална линия. Ако практическите действия на апаратчика правилно интрепретират волята на ЦК той може да бъде сигурен за своето положение в тоталитарната партия. Инициативността в работата придава самостоятелно

значение на този принцип. Неправилно е да се смята, че средните и низшите партийни апаратчици са лишени от правото на инициатива. Наричаната на болшевишки език творческа инициатива е насочена към укрепването на режима във всички области и към най-ефективно претворяване в живота на генералната линия на партията. Става дума за постоянен принцип при изграждането на партийния апарат.

Т. н. желязна дисциплина се смята за основно качество на партийния работник. Това е умението за себеотрицание в името на апарата, за превръщане в "безлично, но постоянно действащо винтче на общия партийен механизъм". На болшевишки език Ние замества Аз. Такива са основните сталински принципи за изграждане на партийния апарат. Малцина издържат тяхната проверка, при което в партийното ръководство те се броят на пръсти, а в низините катастрофата е тотална. Въз основа на посочените принципи се извършва жесток подбор на новата армия от апаратчици. Структурата на апарата на ЦК непрекъснато се усъвършенства, при което целта на реорганизацията е: тотален контрол върху целия живот на страната.

Историята на болшевишката партия доказва, че думата опозиция е вечно търсената мишена, срещу която може винаги да се мобилизират и непридирчивата партийна маса и много добре ориентиращите се партийни кариеристи. Сталинските методи са майсторски по отношение на конспирацията и виртуозни по отношение на провокацията. С този извод на съвременниците не можем да не се съгласим.

В своя ход руската революция поглъща своите теоретици. Преди нейната победа хора като Плеханов, Богданов, Троцки, Бухарин, Преображенски дават тона, програмата и идеологията на движението. Когато обаче трябва да се премине към практиката, тези хора се оказват напълно неспособни. Редица автори продължават да задават въпроса: как е могъл човек като Сталин да стане страшен владетел на велика държава. Възможен отговор е неговия макиавелизъм. Несъмнено е, че той е велик психолог на лумпенпролетариата и гениален Макиавели в политиката. Известна е Лениновата теза от "Какво да се прави?" за организацията от професионални революционери, чрез която може да се преобърне Русия. Това става централната ръководна идея на Сталин в борбата за власт против опозицията, при което на смяна на професионалните революционери

идва партийния актив. Тази магическа идея има съществено значение в историята на сталинизма.

И наистина този актив изпраща в политическото небитие Троцки въпреки неговия огромен и изглеждащ неоспорим авторитет. Вождът достига до извода, че подобно на групата от професионални революционери активът трябва да се подбира и организира, като в него не се допускат потенциални врагове на генералната партийна линия. Принципът на подбора не са миналите заслуги от времето на Революцията, а актуалните признаци-на какво е способен даденият комунист днес. За тази своя практика Сталин казва, "че главното в организационната работа е подборът на хората и проверката на изпълнението". Под формата на снемане на бюрократи и честни дърдорковци партийният апарат се подлага на чистки от представителите на старата болшевишка гвардия. Снетите от ръководни постове лица автоматично отпадат от актива, въпреки миналите си заслуги.

Партийният актив на районно, областно и централно равнище не се изчерпва само с т. н. номенклатурни работници на съответните партийни комитети. Той включва и представители на административната, стопанската и военната бюрокрация, избрани от партийния апарат. В събранията на партийния актив могат да участват само лица, които получат покана от партийния апарат. Фактически този актив представлява болшевишкия елит. На неговите събрания се потвърждава от името на партията верността към линията на ЦК. Тези решения се приемат автоматично за воля на партията. В този смисъл понятието активист означава едновременно преданост към сталинизма и принадлежност към партийния елит. Съветският опит потвърждава, че партийната и държавната кариера зависи от принадлежността към актива.

Голямата Чистка увенчава периода на идейно израждане и физическа ликвидация на старата болшевишка гвардия. Идейното израждане се дължи на сблъсъка на комунистическата доктрина с реалността и е напълно закономерно. Трагедията на всички болшевишки опозиционери обаче се състои в това, че не искат да признаят банкрута на своята идеология, когато се премине от теория към практика. Сталин има практически подход към проблема, защото се бори за власт. Методът за създаването на тази партия е открит от Ленин-от една страна това е

периодична чистка на старите болшевики, а от друга-масово приемане на нови комунисти съобразно промените изисквания.

Във Въведението вече стана дума, че Сталин е достоен наследник и продължител на делото на своя учител Ленин. В този смисъл може да се твърди, че сталинизмът представлява специфично явление и нова глава в историята на комунизма. Той е практическа интерпретация на комунистическата теория и е идеологическа система и практическо ръководство за запазване и разширяване на абсолютната власт. Според Ленин властта може да се завземе относително лесно, но нейното запазване и задържане е много по-трудно. Именно тази задача решава Сталин, при което неговият принос към комунизма изхожда от практическите потребности на диктаторския режим. В тази връзка може да се направи извода за строго утилитарната специфика на сталинизма. Всичките му теоретични постановки са адресирани към настоящето, а не към бъдещето. Те представляват пътища, методи и форми за увековечаване на статуквото-на диктатурата.

ГЛАВА XIII. ЛИЧНОСТ И ИСТОРИЯ.

С имената на Ленин и Сталин са свързани фундаменталните черти на съветското общество. Независимо от големите технически постижения, а може би именно във връзка с тях, до самия си край то остава в плен на комунистическите догматични норми. В тази връзка може да се каже, че Сталин е пример за сложна и противоречива личност: ако се анализира действителната му роля в историята на комунизма, то там редом с Ленин, той и досега е най-грандиозната фигура. Той не създава идеалното общество-това е невъзможно поради самата човешка природа, но превръща изостанала Русия в свръхдържава.

Разбира се, не бива да се забравя, че съветското общество е тоталитарно-т. е. в еднаква степен несправедливо, неравноправно и несвободно. Не може да се отрече и друг факт-от гледна точка на успеха и политическата находчивост Сталин е ненадминат сред държавниците на своето време. Успехът в политическата борба е абсолютна ценност. Политиката е борба за съществуване на определени човешки общности и неизбежно включва в себе си пренебрежение на моралните норми. Утопично е да се смята, че в борбата за сливане на идеите с реалността управникът може неотстъпно да върви към своите цели като се придържа към основните морални ценности.

Марксизмът е съвкупност от абстрактни, абсолютни и в основата си утопични идеи. Техният успех на практика е равностоеен на насилие, на духовно и физическо изстребване. Това, което прави Сталин, не може да се осъществи по друг начин. По своята същност съветската система е тоталитарна, която се вдъхновява от идеите на вождя. В основата на всичко се намира комунистическата партия, създадена от Ленин и развита от Сталин. Именно той формулира лозунга, под който се извършва нейната реорганизация: "Да издигнем организационното ръководство до равнището на политическото ръководство". Съответно на това са разработени и нормите за подбора на ръководните партийни и държавни кадри.

Сталинският марксизъм никога не се проявява отделно от потребностите на постреволюционното съветско общество и държава. Това е марксизъм на партия, за която е жизнено необходимо да се утвърждава като водеща обществена сила. Противниците на Сталин твърде много го подценяват. Вече стана дума, че според Троцки Сталин е най-забележителната посредственост в партията, а Бухарин се надсмива над неговите теоретични претенции. Наистина Сталин не е нито аналитик, нито учен, но неговото мислене успешно съчетава идеологията с потребностите на партийната бюрокрация-тази нова класа, според израза на М. Джилас. Вождът не случайно побеждава в борбата за власт, при което съвсем не може да се говори за изопочаване на марксизма, а напротив за неговото осъществяване. Парадоксалният начин на мислене и привързаността към теорията за перманентната революция съвсем не помагат на Троцки. Една от причините за провала на Бухарин е неговата привързаност към марксисткия догматизъм. На този фон Сталин отъждествява съществуването и привилегиите на партийната бюрокрация с индустриализацията и засилването на Русия.

Не можем да не се съгласим с оценката, че вождът е роден политик и ловък администратор, който присвоява чужди идеи, като при това им придава реална форма. Теорията за построяването на социализма в една страна е формулирана от Бухарин в спор с Троцки. Но именно Сталин превръща тези идеи в реалност. От една страна това изглежда като теоретично епигонство, но от друга представлява използване на политическите възможности.

Последователен и верен наследник може да бъде само този, който не притежава пророчески способности и творческа сила. В политиката митовете са

неизбежно и всекидневно явление. В този смисъл трябва да се преодолее догматичния подход към Лениновото наследство, при който с помощта на цитати може да се докаже както, че всеки от възможните наследници е верен на вожда, така и че никой от тях не му е верен. Историческите факти показват, че Ленин не предава властта на никого, а само при Сталин говори за лични, а не политически недостатъци.

Като всеки деспотичен строй тоталитаризмът се стреми към устойчивост. По начало марксизмът е догматично учение, което закостенява напълно с превръщането си в официална, държавна и обществена идеология. Всекидневната промяна на идеалите би означавала разпад на държавата и ръководната класа. Завършеността на тоталитарната идеология, затвореното общество и тоталната власт тласкат вожда към безпощадна разправа с идеологическите еретици. Самият живот обаче го кара да променя основите на своята идеология. В този смисъл тя е средство за властта, за засилване на държавата и собствения престиж. Така лъжата и насилието се издигат в ранг на висши принципи.

Фактически терминът култ към личността изразява дилемата и объркването на съветските управници. На повърхността това е удобен ефемизъм и лозунг, предназначен да покрие погрешното в Съветския Съюз и комунизма през 20-те-началото на 50-те години. Според тази теория Сталин извращава и погазва благородното наследство на революцията. Въпреки своите престъпления, той не успява да унищожи хуманните и освободителни идеали и съдържание на научния социализъм. Най-общо, този човек е виновен и заедно с шепата си привърженици представлява патологичен израстък на иначе здравия и благороден организъм. В светлината на историческия опит подобно схващане за Сталин и сталинизма е напълно неприемливо. Наистина Сталин е човек, който действа конспиративно през по-голямата част от живота си, даже когато е диктатор.

Като последица от поражението на Първата руска революция 1905-1907 год. обезверените болшевики са засегнати от различни уклони или ереси, сред които е богостроителството. Според него Бог е човечеството и той може да се създаде чрез обединяване на водещите обществени елементи. Ленин громи този уклон с така характерния за вожда фанатизъм. Това учение е сред съществените характеристики на комунизма, който е наследник на радикалната традиция от XIX

век за свят без Бог и без господар. В противен случай комунизмът се превръща в сиво бюрократично занимание, производствена статистика и полицейски репресии. Доказателство е и развитието на нещата в пост-сталинската епоха, когато детронирането на Богосталин се компенсира с по-интензивния култ към Боголенин/Двата термина са въведени от руския писател и историк Е. Радзински в неговата биография на Сталин/. Култът към личността на вожда е същностна черта на тоталитаризма. Той се проявява в страни, толкова различни в културно и историческо отношение като Германия-в лицето на Хитлер и Китай-в образа на Мао Цзе-дун.

Винаги има възражение против всяко споменаване на жестокостите на Сталиновата система: защо това общество не само оцеля, но и победи могъщ външен враг; създаде могъща индустриална база и стана обект на световно преклонение и на лоялността на милиони хора, които живеят в страни, където не са извършвани подобни жестокости? Не може да се каже, че Сталин изопачава и извращава ленинизма; напротив той е истинския наследник на Ленин. Наследството на основоположника на болшеvizма е обективната реалност. Истинският свят се вижда през призмата на такива категории като класовата борба, обществените противоречия и капиталистическото обкръжение. Сталин съединява полу-истините и полу-митовете на догмата и всичко това става страшна действителност за живота на милиони хора.

Сталин е безпощаден революционер, който не подбира средствата в борбата за вземане и задържане на властта. Поради тази причина той успява да създаде система на терор и структура на персонална доминация, които са безпрецедентни в модерната история. Терорът е необходим не само за да държи хората в подчинение, но и нещо повече-за да ги накара да вярват. Без царството на терора едва ли някой би се съгласил, че наоколо има предатели, вредители и врагове на народа, които никога не изчезват, а с унищожаването на едни се появяват други. Впрочем това напълно се вписва в руската деспотична традиция- не случайно комунизмът победи в страна, която не може да се управлява иначе освен с насилие и принуждение от велики вождове.

Парадоксално е, но теоретичната слабост е силна страна на Сталин като тоталитарен политик. При необвързаността с марксисткия догматизъм той остава

на почвата на реалността. Като истински макиавелист той се интересува само от властта на всяка цена и с помощта на всички средства. В този смисъл едва ли има някаква съществена разлика между него и Ленин, който идва на власт в борба с враждебни класи и сили, а Сталин я постига в борба със собствената си партия. Но именно Ленин учи, че вземането на властта е половината работа, най-важната и най-трудната задача е нейното задържане. Успешното решаване на тази задача е възможно само чрез политическата изолация и последвалото физическо унищожение на враждебните сили и класи.

В заключение бихме искали да изтъкнем, че въпреки всички разкрития за човека и неговото време вождът си остава дълбоко енигматична фигура. Той все още очаква своята цялостна интерпретация като личност на основата на революционното движение, към което се присъединява в своята младост. Отчуждението от традиционните авторитети превръща младия Джугашвили в марксисткия революционер Сталин. Негов модел за лидер е Ленин, чийто авторитет е неоспорим в средите на болшевиките, това квазирелигиозно тоталитарно движение. Аспирациите на амбициозния млад революционер са да се нареди сред лидерите на движението, а след това да стане наследник на Ленин. Ръководството на революционната партия за него означава да бъде нейния признат вожд.

Съгласни сме с мнението, че когато се спори за политическа личност нещата не могат да се изчерпят с понятията престъпник и маняк. Политиката никога не е свободна от долни страсти и подбуди. Тъй като тя е сума от човешки стремежи, престъпните и маниакалните елементи са нейна съставна част. За Сталин може да се каже, че е най-ненавистния и най-любимия , дълбоко уважавания и също тъй дълбоко презирания държавен деец в цялата история. В държавата му няма равнодушни към него хора.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Досега се опитахме да разгледаме в нова светлина Ленин, Сталин, болшевишкото революционно движение, съветската история и политика, природата на диктаторската личност. Налице е връзка на лидера с историята и политическата култура, които го създават, както и със създадената от него история. В тази връзка ще цитираме две оценки. Първата се отнася до Ленин и

принадлежи на Н. Макиавели: сред пророците побеждават въоръжените пророци, а невъоръжените загиват. Относно Сталин са валидни думите на кардинал А. Ришельо: Великият човек, който служи достойно на своята страна, прилича на осъдения на смърт; цялата разлика е в това, че докато последния го наказват заради греховете му, то първия-заради добродетелите му.

Приносните моменти на нашия труд са следните:

1./ началният етап от кариерата на Сталин показва генезиса на революционера-как потиснатият от самодържавието човек се превръща в бунтар, а след това в революционер-марксист и поклонник на Ленин;

2./ ключово значение има процеса на смяна на националната идентичност-Сталин започва да пише и говори на руски и този факт има основно значение. По такъв начин се бележи завършека на идентификацията с Ленин;

3./ след 1917 год. революционерът се превръща в управник, което е свързано с неговото издигане към върховете на тоталитарната система;

4./ за разлика от Ленин и Троцки той не е харизматичен лидер, но успява благодарение на контрола над партийната организация да се превърне в новия върховен руски управник;

5./ това е една от причините за неговата победа в борбата за власт, сред които е и нежеланието на партийния елит да има нов харизматичен лидер в лицето на Троцки, от когото се очакват сериозни изпитания;

6./ започналата от 1929 год. Революция отгоре представлява типично проявление на утопичното и холистично социално инженерство, при което болшевишката партия налага своята утопична визия на действителността без оглед на милионите жертви;

7./ Голямата Чистка е израз на действието на втория закон на революциите, според който Революцията подобно на Сатурн поглъща децата си едно по едно. В руска разновидност той звучи така: след 1917 идва 1937 година;

8./ от ключово значение за вожда е контрола над апарата на властта и над тоталитарната партия. Решаващо значение за успеха при вземането и задържането на властта има неговия макивелизъм.

Публикации:

1./ Тоталитаризъм и ортодоксалност: От Ленин към Сталин. С. ИК "Св. Иван Рилски". 2013, 496 стр.;

2./ Тоталитарно лидерство: Краят на вожда-сп. Съвременни предизвикателства във философията 2013 кн. 1 с. 197-202;

3./ Тоталитарният лидер-сп. Съвременни предизвикателства във философията 2013 кн. 2 стр. 93-104.

4./ Ленин и болшевишкият генезис-сп. Философски алтернативи кн. 2/2013 стр. 118-126.

5./ Тоталитаризъм и ортодоксалност-сб. Динамика на световништите религии и значение на ортодоксалността. С. 2011 стр. 39-50.

6./ Тоталитаризъм и ортодоксалност: Ленин-сб. Религия, ценности, ортодоксалност и интеркултурен диалог. С. 2012 стр. 115-128.

7./ Религията, църквата и тоталитарната държава-сб. Религия, ценности, ортодоксалност. Русия и България в XXI век. С. 2013 стр. 101-106.